

ADİL GEÇİŞİN YANLIŞ ÖNERMESİ – İKLİM POLİTİKASININ ENGELİ SAYILAN EMEKÇİLER

Aykut ÇOBAN*

Öz: Bu yazı, Türkiye’de adil geçişi sınıfsal bir çerçevede, özellikle emekçiler açısından incelemeyi amaçlıyor. Tartışmayı, üç sorun alanıyla biçimlendireceğim. İlki, egemen adil geçiş yazınında işaret edilen emeğin uyumu/uyumsuzluğu sorunu. Adil geçiş işçilerin yeşil dönüşüme uyumunun sağlanması gerektiği argümanına dayanır. Emekçiler, beceri nitelikleri bakımından enerji geçişi, yeşil dönüşüm, adil geçiş gibi iklim politikalarıyla uyumsuz kabul edilir. İkincisi, işçi sınıfı adına beceri uyumu olarak adil geçiş programları sunulurken sermayenin, yeşil dönüşüme sanki dünden uyum sağlamışçasına göz ardı edilmesi sorunudur. Üçüncü sorun alanı da adil geçişin “sosyal diyalog” ile başarılması önerisinden kaynaklanır. İşçi sınıfının, sermaye, devlet ve sivil toplum kuruluşlarıyla sosyal diyaloga girerek uyum performansının artması beklenmektedir. Yazıda bu üç sorunu tartışarak adil geçişin işçi sınıfının çıkarlarına karşıt, aykırı bir program olduğu tezini savunacağım. Dolaşıma sokulan adil geçiş programına sendikaların bir eklenti olarak ilâştirilmesi yerine, emek hareketinin ve ekolojik direnişlerin birleşik mücadelesinin geliştirilmesini önereceğim.

Anahtar sözcükler: yeşil dönüşüm, işçi sınıfı, ekoloji mücadelesi, çevreci STK, iklim krizi, adil dönüşüm, beceri uyumu

The False Premise of Just Transition – Workers Considered as Obstacles to Climate Policy

Abstract: This article seeks to examine the just transition issue in Turkey within a class framework, especially from the perspective of workers. I will set the scope of the discussion with three problem areas. The first is the labour compatibility/incompatibility problem pointed out in the dominant just transition literature. Just transition is based on the argument that workers must be made adaptable to green transition. In terms of their skills workers are considered incompatible with climate policies such as energy transition, green transition, and just transition. The second is the problem of capital being almost utterly ignored as if it had adapted to green transition already, while just transition programs as skill adaptation are offered on behalf of the working class. The third problem stems from the proposal that a just transition should be achieved through “social dialogue”. It is expected that the working class will improve its adaptation performance by entering into social dialogue with capital, the state, and environmental NGOs. Through discussing these three problems I argue that just transition is a program which is contrary to the interests of the working class. Instead of the trade unions being attached as an add-on to the circulating just transition program, I would suggest that the united struggle of the labour movement and ecological resistances be enhanced.

Key words: green transition, working class, ecological struggles, environmental NGOs, climate crisis, just transformation, skill adaptation

Giriş

İklim değişikliği sorununu bir ölçüde hafifletmeyi gözetken politikalar, uluslararası alanda resmi olarak üretilmiş durumda.¹ Bu süreç, Birleşmiş Milletler bünyesinde İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin 1992 yılında devletlerin imzasına açılmasıyla başladı. Gerek o sözleşmenin gerek onu bütünleyen 1997 tarihli Kyoto Protokolü ve 2015 tarihli Paris Anlaşması’nın temel amacı, iktisadi etkinliklerde ortaya çıkan karbon dioksit gibi sera gazı salımlarını belirli bir düzeyde tutmaktır. Bu sayede, 2100 yılına varıldığında küresel sıcaklık artışının sanayi öncesi döneme göre 2 C derecenin, mümkünse 1,5 C derecenin altında tutulması hedeflenir. Bu hedef tutturulursa iklim değişikliğinin etkilerinin çok şiddetli olmayacağı öngörülür. Gelgelelim, sera gazı salımları azaltım önlemleri işe yaramamıştır. Dünya Meteoroloji Örgütü’nün 2023 ölçümlerinde

küresel yüzey sıcaklığındaki artış daha şimdiden 1,4 C dereceyi geçmiştir (**WMO, 2024**). Bu artışın kalıcı hale gelerek daha da yükselmesinin, iklim değişikliğine bağlı aşırı sıcak, aşırı soğuk, tayfun, fırtına gibi aşırı hava olayları, sel ve kuraklık, ürün ve işgünü kayıpları, türlerin yok olmasıyla biyolojik çeşitliliğin azalması, emekçilerin çalışma ve yaşam koşullarının daha da bozulması, halk sağlığına yönelik tehditler gibi pek çok sorunu ağırlaştırması beklenmektedir.

Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası iklim rejimi, iklim değişikliğinin nedenini kapitalizmin iktisadi ve siyasi işleyiş düzenine bağlamaz; bunun yerine, sorunu karbon dioksit salımlarının azaltılması ya da denkleştirilmesi olarak teknik bir konuya indirger. İklim politikasında “net sıfır salım” adı verilen denkleştirmede, salımlar sıfırlanmaya çalışılmaz, atmosfere bırakılan salımlarla atmosferden

*Prof. Dr., Bağımsız Araştırmacı; Polen Ekoloji Enstitüsü Danışma Kurulu Üyesi (ORCID No:0009-0005-0123-652X)

Geliş Tarihi / Received : 17.12.2024

Kabul Tarihi / Accepted : 31.01.2025

uzaklaştırılan salımların bir dengeye kavuşması istenir. İklim politikası araçları olarak da temelde, salım ticareti gibi piyasa ekonomisi düzeneklerinden ve şirketlere yapılacak çeşitli desteklerden medet umulur. Salımlara indirgemeci yaklaşım ve işe yaramaz piyasacı politika araçları göz önünde tutulduğunda iklim değişikliğinin önlenmesinde başarısız kalınmış olması şaşırtıcı sayılmaz.

İklim rejiminin karbon dioksit salımlarına odaklanmasının bir sonucu, salım kaynakları arasında kömür madenciliği, kömürden elektrik üretilmesi, benzinli otomobil üretimi gibi iktisadi etkinliklerin zamanla terk edilmesi beklentisidir. Görece karbon-suzlaştırma ya da fosil enerji kaynaklarına dayalı ekonomiden uzaklaşılması için öngörülen tarih, 2050'dir. Anılan üretim etkinlikleri belirli bir takvime bağlı olarak sona erdirilirse o işlerde çalışanlar işlerinden olacaklardır. Adil geçiş programı, fosil enerjiden yenilenebilir enerjiye ve içten yanmalı motorlarda da elektrifikasyona geçilirken işinden olacak işçiler için öngörülen telafi edici bir politika paketidir.

Adil geçiş konusunda Türkiye'deki yayınlarda, İngilizce yazılmış makale ve raporlardan, genellikle Türkiye'nin toplumsal koşulları göz ardı edilerek sonuç çıkarılır ve öneriler yapılır. Bu genel eğilimden farklılaşan bir makalede ise iki tez tartışmaya açılmıştır: Adil geçiş programı, gelişmiş Kuzey ülkelerinde işçi sınıfının isyan olasılığının bastırılmasına yöneliktir. Yani sıra, adil geçiş projesi Türkiye'de, yenilenebilir enerji tesislerine direnen ekoloji mücadelesinin, adil geçişe ikna edilen sendikalar eliyle bastırılmasına yöneliktir. Kendilerine önerilen adil geçişi benimseyen sendikalar hem işçi sınıfının sermayeye karşı olası kalkışmasını engelleyecek hem de ekoloji mücadelesinin sermayeye ve devlete direnişini kıran bir rol üstlenecektir (**Çoban, 2021**). Elinizdeki çalışmada, o makaledeki tartışmayı yinelemeksizin Türkiye'de resmi politika belgelerindeki, sivil toplum kuruluşlarının ve sendikaların raporlarındaki adil geçiş yaklaşımının açmazları araştırılmaktadır.

Bu yazı, Türkiye'de adil geçişi sınıfsal bir çerçevede, özellikle emekçiler açısından incelemeyi amaçlıyor. Tartışmayı, üç sorun alanıyla biçimlendireceğim. İlki, egemen adil geçiş yazınında işaret edilen emeğin uyumu ya da uyumsuzluğu sorunu. Adil geçiş işçilerin yeşil dönüşüme uyumunun sağlanması gerektiği argümanına dayanır. Bu demektir ki emekçiler, beceri nitelikleri bakımından enerji geçişi, yeşil dönüşüm, adil geçiş gibi iklim politikalarıyla uyumsuz kabul edilir. İkincisi, işçi sınıfı adına beceri uyumu olarak adil geçiş programları sunulurken sermayenin, yeşil dönüşüme sanki dünden uyum sağlamışçasına göz ardı edilmesi sorunudur.

Üçüncü sorun alanı da adil geçişin "sosyal diyalog" ile başarılması önerisinden kaynaklanır. İşçi sınıfının, sermaye, devlet ve sivil toplum kuruluşlarıyla (STK'lerle) sosyal diyaloga girerek uyum performansının artması beklenmektedir. Yazıda bu üç sorunu tartışarak adil geçişin işçi sınıfının çıkarlarına karşı, aykırı bir program olduğu tezini savunacağım. Dolaşıma sokulan adil geçiş programına sendikaların bir eklenti olarak ilştirilmesi yerine, emek hareketinin ve ekolojik direnişlerin birleşik mücadelesinin geliştirilmesini önereceğim.

Adil Geçişe Yüklenen Anlam

Türkiye'de konuyu ele alan çalışmalarda, adil geçişin iki ayrı uç arasında yer alan türlerinin ve içeriklerinin bulunduğunu öne çıkaran yorumlar var (**Abanus, 2022: 97-99; Özenç, 2022: 18-22; Just Transition Research Collaborative 2018: 11-15; Güler ve Demirkaya, 2024: 8-12**). Bu uçlardan ilkinine göre, adil geçiş işçiler için öngördüğü telafi edici önlemler içeren programıyla kapitalist düzeni berkitir, sürdürür. İkinci uçta adil geçiş, eşitlik ve adalet ilkelerini yaşama geçirerek düzeni radikal biçimde değiştiren adil toplumsal dönüşüm programı olarak özetlenebilir. Bana kalırsa, Türkiye'de adil geçişe köklü dönüşüm olarak felsefi içerik atfetme uğraşında olan yorumlar, "sistem değişikliği" ölçüsünde yüksek beklentili bir çerçeve çizerek ona alan açan, şans tanıyan, onu parlatan bir anlayışa denk düşer. Çünkü bu gibi normatif ilkelerle donatıldığında adil geçişin gerçek yaşamda uygulamaya sokulan ve işçilere beş-altı maddelik istihdam vaadinden oluşan düzen-içi projesinin albenisi yükseltilir. Kaldı ki köklü dönüşümle ne kast edildiği de önemlidir. Üzerinde durulanlar şunlar: ırk, etnik köken, sınıf, toplumsal cinsiyet bakımlarından eşitlikçi haklar, çevresel adalet, çevresel onarım, altyapı yatırımları, enerji demokrasisi, yerel topluluğun iktisadi etkinliği. Kuşkusuz adil geçişin içeriğini isteyen istediği gibi doldurabilir. Gelgelelim, Türkiye'de adil geçişe alan açma çabasında olanlar, radikal bir toplumsal dönüşümü sağlayacak somut talepleri sıralamıyorlar. Örneğin adil geçişe radikal bir yön kazandırmaktan söz edenler, aşağıda göreceğimiz devletin plan ve programlarında da sıkça yer alan, "toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmalı," "hiç kimse geride bırakılmamalı" cümlelerini yinelemekle yetinmiyorlar. Ne cinsiyetçi, ataerki ilişkilerin yok edilme biçimlerini ne de emekçileri geride bırakmak üzerine kurulu sermaye ve devlet işbirliğini parçalama biçimlerini tartışıyorlar. Dolayısıyla, adil geçiş taleplerini, kapitalizm sonrasını inşa edecek kapsamlı bir mücadele stratejisinin kısa dönemli "asgari programı" olarak da tasarlamıyorlar; mücadelenin sonul amacı, hedefin kendisi adil geçiş olarak sabitleniyor. Özcesi, Türkiye için önerilen adil geçişte, eşitlik ve adaletin, toplumsal hakların ve fırsatlara eşit erişimin

sağlanması biçiminde genel ve soyut bir ezberin ötesine gitmeyen, işçilerin kariyerinin nasıl şekilleneceğiyle sınırlanmış somut öneriler dışında -meli, -malı cümlelerine sığınan, eşitlik ve adaletin nasıl ve kim tarafından yani hangi hükümet tarafından yoksa işçilerin öz inisiyatifleriyle mi yapılacağı belirlenmeyen, işçi sınıfının ve ekoloji mücadelelerinin örgütlenmesi, siyasal iktidar ve sermaye üzerindeki etkisi tartışılmayan, adil geçişin Türkiye’de yenilenebilir enerji projelerine direnen ekoloji mücadelesiyle işçileri birbirine kırdırmaya yönelik tehlikesini hiç hesaba katmayan, “sosyal diyalog” tarafları arasındaki iktisadi ve siyasal güç eşitsizliğinin yarattığı açmazı görmezden gelen bir anlatıyla yetinilir. Bu anlatılarda adil geçişi sağlayacak sistem değişikliğinin nasıl başarılacağı, daha açık bir anlatımla sermaye sınıfının toplumsal-ekolojik dönüşümü engelleyen gücünün nasıl kırılacağı, eşitlikten ve adaletten uzak bir düzenin payandası olan kapitalist devletin nasıl bir mücadeleyle siyasal olarak etkilenerek köklü biçimde dönüştürüleceği gibi stratejik sorular da yanıtsız bırakılır (örneğin bkz., **Abanus, 2022; Akgül, 2022; Özenç, 2022; CAN Europe, 2021; Greenpeace Akdeniz, tarihsiz**). Bu durumda Türkiye için radikal bir adil dönüşüm beklentisinde olanlar varsa, beklenti sahipleri için doldurmadığı için bunun içi boş bir hayal olduğunun bilinmesinde yarar var.

Adil geçiş, 2015 tarihli Paris İklim Anlaşması’nın maddeleri arasında görülmez ama Önsöz’ünde yer alır. Oradaki cümlede, “ulusal olarak tanımlanmış kalkınma önceliklerine uygun olarak, kabul edilebilir ve nitelikli işlerin yaratılması ve işgücünün adil geçişi gerekliliklerinin dikkate alınması” vurgulanır. Türkiye’den DİSK, KESK, HAK-İŞ VE TÜRK-İŞ’in de üyesi olduğu, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) Adil Geçiş Merkezi’ne göre adil geçiş, bütün işçiler için kabul edilebilir işleri, toplumsal korunmayı, eğitim fırsatlarını ve daha yüksek bir iş güvencesini garanti eden bir plandır.

İstihdama odaklanan bu anlayışı yansıtan biçimde Türkiye’de adil geçişle ilgili dolaşımdaki somut öneriler, resmi kaynaklarda ve STK raporlarında benzerim gösterirler. Ortak öneriler, “yeşil” istihdamın geliştirilmesi ve desteklenmesi, istihdam fırsatlarıyla buluşmaları için işçilere beceri kazandırılması, taraflar arasında “sosyal diyalog” sağlanması konularında yoğunlaşır. *On İkinci Kalkınma Planı*’nda, kapsadığı 2024-2028 yılları arasında yeşil ve dijital “ikiz dönüşüm sürecinin etkilerinin fırsata dönüştürülmesi” bir amaç olarak yer alır. 2024-2030 yılları için hazırlanan *İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı* “düşük emisyonlu bir ekonomiye geçişin adil dönüşüm ilkesiyle planlanması”nı öngörür. Eylem Planı, sosyal diyalogun geliştirilmesini, kimsenin geride bırakılmamasını, yeşil iş olanaklarının artırıldığı bir istih-

dam programını, adil geçiş süreci hedefleri olarak ilan eder. Kalkınma Planı’na ve Eylem Planı’na göre, tarafların katılımıyla bir “adil geçiş stratejisi” hazırlanacaktır. 2022 yılında toplanan *İklim Şurası*’nda alınan “tavsiye kararları”nda adil geçiş, “insana yakışır yeşil iş olanaklarının yaratıldığı stratejik çerçevedir.” Kalkınma Planı’nda ve 2024-2026 ve 2025-2027 yılları için yürürlüğe sokulan *Orta Vadeli Program*’da nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik kamu-üniversite-özel sektör işbirliği programlarının uygulanacağı ifade edilir. Avrupa İklim Eylem Ağı’nın (CAN Europe) yayınladığı bir raporda, adil geçiş, “geçimleri fosil çıkartma, üretim, dağıtım ve tedarik gibi yüksek karbonlu sektörlerdeki istihdama bağlı olan işçiler ve topluluklarını korumakla ilgili bir süreci tanımlar” denilmekte ve seçilen ülkelerde de bu sürecin örnekleri verilmektedir. İklim Şurası kararları, Kalkınma Planı, Eylem Planı, Orta Vadeli Program ve adil geçişle ilgilenen STK’lerin raporlarında ortak yön, yeşil dönüşümün istihdama etkilerinin saptanması, sektörlerin işgücü gereksinimlerinin belirlenmesi, yeşil işlerin yaratılması, yeni yeşil iş olanaklarının gerektirdiği becerilerin, niteliklerin ve yetkinliklerin geliştirilmesi ve işgücüne kazandırılması, buna uygun işbaşı eğitimi, yeniden eğitim, yaşam boyu eğitim, örgün ve yaygın mesleki eğitim programlarının yapılması, meslek standartlarının belirlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin istihdamda ve karar alma süreçlerinde sağlanmasıdır. Ayrıca 2024-2026 Orta Vadeli Program, kadınlara yönelik “girişimcilik” ve “finansal okuryazarlık” programlarının yaygınlaştırılacağı müjdesini de verir (**On İkinci Kalkınma Planı, 2023: 166-7, 81, 83; İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı, 2024: 217-8; Orta Vadeli Program, 2023: 22-3, 35; Orta Vadeli Program, 2024: 42-3; İklim Şurası, 2022: 22; CAN Europe, 2019: Özenç, 2022: 9, 11, 41; Özenç ve Aşık, 2024: 16-19**).

DİSK ve CAN Europe ortak yayını olan bir raporda, anılanlara benzer istihdam vurguları yanında adil geçiş bakımından şu önerilerde bulunulur. Başta İş Kanunu olmak üzere çalışma yaşamını belirleyen yasalarda adil geçişe uygun değişikliklerin yapılması, toplu sözleşmelere adil geçiş bakımından işçi haklarını koruyan maddeler eklenmesi. Benzer biçimde, yeşil dönüşüm süreçlerinin, yeni çalışma koşullarının ve üretim araçlarının işçi sağlığıyla ilgili içerdiği olası riskler bakımından İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda gerekli değişikliklerin yapılması, risklere ilişkin işverenin sorumluluklarına yer verilmesi, işçilerinin sağlığının korunmasıyla ilgili hükümlerin güncellenmesi, işyerinde risk ve tehlikelerin varlığı durumunda işçilerin çalışmaktan kaçınma haklarının adil geçişte de güvence altına alınması gerekir (**Güler ve Demirkaya, 2024: 34, 36, 40-1**).

Türkiye’de resmi politika belgelerinde, STK ve sendikal yayınlarda sıralanan bu önerilerin, toplumsal bir alternatif oluşturmaktan, köklü bir adil toplumsal dönüşüm çerçevesi sağlamaktan çok uzak olduğu açıktır.

Emekçilerin İklim Politikasına “Uyumu”

Adil geçişe yer veren resmi politika belgelerinin, STK, TÜSİAD ve sendika raporlarının başka bir ortak yönü de, adil geçiş sürecine işçilerin uyum sağlama- larını bir sorun olarak öne çıkarıyor olmalarıdır.

STK örnekleriyle başlayalım... Avrupa İklim Eylem Ağı raporunda, adil geçiş fosilden yenilenebilir enerjiye geçiş sürecine uyum sağlama fırsatının emekçilere tanınması olarak savunulur (**CAN Europe, 2019: 1**). SHURA Adil Dönüşüm Merkezi’nin bir raporunda, “dönüşüme uyum sağlayamayan işgücü için olumsuz sonuçlar doğurabilecektir” ifadesi yer alır (**Özenç, 2022: 8**). Greenpeace Akdeniz, “Karbon salımına dayanan ekonomik örgütlenmenin taşıyıcısı olan işçiler, bu geçişe hazırlıklı hale getirilmelidir” yargısını verir (**Greenpeace Akdeniz, tarihsiz**).

Sermaye örgütü TÜSİAD’ın bir raporu, emek gücünün beceri düzeyinin düşük olmasından, mesleki ve teknik eğitimin kalitesinin ve işbaşında eğitim olanağının yetersiz olmasından yakınır. TÜSİAD, emek gücünün beceri eksikliğini, sanayideki dönüşümü “en fazla kısıtlayacak etkenler arasında” görür (**Kaygusuz, Atiyas, Polat, 2023: 33-4**).

İşgücünün uyumu nakaratı Türkiye’nin resmi politika belgelerinde sıkça yinelenir. On İkinci Kalkınma Planı’na göre, “İşgücü piyasasının ikiz dönüşüm sürecine uyumu sağlanacaktır.” Söz konusu uyumun sağlanması için öngörülen politika araçları, “istihdama yönelik devlet yardımlarının sektörel bazda ikiz dönüşümü destekleyecek şekilde uygulanması,” “örgün ve yaygın eğitim programlarının içeriğinin ikiz dönüşüm sürecine uyumlu bir şekilde beceri ve yetkinlik bazlı geliştirilmesi,” “yeşil dönüşümden etkilenebilecek bölge ve meslek gruplarında istihdam edilenler için ihtiyaç analizi yapılması,” “nitelikli insani beşeri sermayenin geliştirilmesi”dir (**On İkinci Kalkınma Planı, 2023: 167, 83**). Gözden kaçmaması için belirtmek gerekirse, henüz “ihtiyaç analizi” yapılmamış işgücü piyasası için ezbere bir anlayışla uyum gerektiğine karar verilmiş, dahası uyuma yönelik olarak uygulanacak politika araçları sıralanmıştır.

Orta Vadeli Program da işgücünün uyumunun gerekli olduğunu vurgular: “Aktif işgücü programları, yeşil ve dijital dönüşümün gerektirdiği işlere yönelik işgücü uyumunun sağlanmasında ve yeni istihdam olanaklarının oluşturulmasında etkin bir şekilde uygulanacaktır.” “Bireylerin istihdamda

kalmalarının temin edilmesi ve sahip oldukları becerilerin günümüz ihtiyaçlarına uyarlanması için hayat boyu öğrenmeye katılım artırılacak, sektörlerle işbirlikleri güçlendirilecektir” (**Orta Vadeli Program, 2023: 22-3**). 2025-2027 için güncellenen programda benzer ifadeler yinelenir. Ayrıca, “İşgücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik beceri uyumsuzlukları en aza indirilerek” ... “beceri uyumunu artıracak işgücü piyasası reformları hayata geçirilecektir” denilmektedir (**Orta Vadeli Program, 2024: 37, 40**).

Ticaret Bakanlığı eşgüdümünde çeşitli bakan yardımcılarında oluşan Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu, yayımladığı 2023 Yıllık Faaliyet Raporu’nda, “işgücünün yeşil dönüşüme uyumu”, beceri açığının giderilmesi, beceri kazandırma gereksiniminin belirlenmesi, eğitim, beceri ve meslek standartlarının geliştirilmesi, farkındalık çalışmaları yapılmasından söz edilir. Yanı sıra, “çalışmaları devam eden 2024-2028 dönemi Ulusal İstihdam Stratejisinde, yeşil ve dijital dönüşüm ekseninde beceri uyumunun geliştirilmesine yönelik analizler yapılmakta”dır (**Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu, 2023: 114-5**).

Sendikalar da üyelerinin adil geçişe uyum sağlama- sına özel önem verirler. Örneğin, bir sendikal birlik olarak, 140 ülkede madencilik, enerji ve imalat sektörlerinde çalışan 50 milyon işçiyi temsil eden IndustriALL Global Union (Küresel Sanayi İşçileri Sendikası), sendikalar için yayımladığı kılavuz kitabında adil geçişin “yaratıcı, işçi odaklı, emeğin uyum programları” olduğu belirtilir (**Tasini, 2022: 5; Industri- All Global Union, 2024**). Benzer biçimde, DİSK’in CAN Europe ile birlikte yayımladığı raporda, “Yeni sektörlerle ve işlere uyumun sağlanması adına çalışanların becerilerinin geliştirilmesi ve yeniden eğitim” vurgusu yapılır (**Güler ve Demirkaya, 2024: 9**).

Kuşkusuz yeni üretim tekniklerinin uygulanması- nın ve üretim örgütlenmesindeki değişikliklerin gerektirdiği çeşitli uzmanlık, beceri ve yetkinliklere gereksinim duyulur. Bu gereksinimin karşılanması, yalnızca eğitim ve beceri sorununa indirgenerek kavranamaz, çünkü iktisadi ve siyasal koşullardan ayrı düşünülemez. Ücretlerin düşük olması, becerilerin geliştirilmesini anlamsız kıldığı gibi halihazırda beceri sahibi emekçilerin de işi kabul etmemesi sonucunu doğurur. Yanı sıra, hukuki güvencelerin bulunmadığı Türkiye gibi otoriter rejimlerde beceri sahipleri yurtdışına göç ederek başka ülkelerde çalışmayı yeğlerler.

Kaba bir genellemeyle Türkiye’de işçilerin, emekçilerin, tarımsal üretim ve ormancılıkla geçinen köylülerin ortalama eğitimlerinin düşük olduğu söylenebilir. Toplumun genel eğitim durumuy- la emek gücünün beceri gereksinimini birbirine

karıştırmamak gerekir. Sektörlerin beceri gereksinimini bilmeden beceri eğitiminin gerekli olduğunu ileri sürmek saçmadır. Fındık toplayan mevsimlik işçiye bilgisayar programlama dili becerisi kazandırarak ne fındık üretimi “sürdürülebilir” kılınabilir ne de “yeşil ve dijital dönüşüm” sağlanabilir. Toplumsal üretimin öncelikleri, sektörel bağları, planlanması ve takvimi yani neyin, ne için, nasıl, ne kadar, nerede, ne zaman üretileceği hesaplandığı ölçüde hangi becerilere sahip, kaç emekçiye, nerede ve ne zaman gereksinim duyulduğu öngörülebilecektir. Üretim planlanmadan o üretimi gerçekleştirecek bu ve şu becerilere sahip emek gücüne olan gereksinim de kestirilemez. O gereksinim kestirilmeden de beceri eksikliği savı gerekçelendirilemez. Türkiye’de emek gücünün becerisini bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Yukarıda alıntılanan yayınlarda, “işgücünün uyumunun sağlanması” ifadesi, böyle bir bağlamda incelenmeksizin, dolayısıyla planlamaya ve takvime bağlanmaksızın, işçilerin uyumunu ya da hangi bakımdan ne ölçüde uyumsuz olduğunu saptayan alan araştırmalarına dayanmaksızın, yani dayanaksız biçimde ileri sürülmektedir. İşçilerin uyumsuz olduğu öylece kabul edilerek uyum sağlanmasına yönelik politika araçları önerilmektedir.

“İşgücünün uyumunun sağlanması” ifadesi, işçilerin iklim politikalarına hazır olmadığını varsayar. Başka bir anlatımla, adil geçiş önlemleri için işçilerin uyumsuz olduğunu ima eder. TÜSİAD raporunda savıldığı gibi emek gücünün eğitim vb. uyumsuzluğu, dönüşümün en önemli engelleri arasında öne çıkartılır. Böylece uyum vurguları, işçi sınıfı bakımından şu çıkarımın yapılması sonucunu doğurur: Önce işçilerin uyumu sağlanabilsin ki adil geçiş mümkün olabilsin. Bu demektir ki, yeşil dönüşüm ve adil geçiş politikalarının önündeki engel, emek gücünün gerekli uyumunun bulunmuyor olmasıdır.

Öte yandan, devletin ve şirketlerin yeşil dönüşüme uyumu ya da uyumsuzluğu önermesi üzerine inşa edilen politika araçları öngörülmüş değildir. Bunun istisnası, Avrupa Birliği sınırda karbon düzenlemesiyle Türkiye’nin ilişkisi olabilir; ama orada da sorun, Türkiye’de devletin ve şirketlerin iklim politikaları bakımından ne ölçüde geri kalmış olmasından daha çok iktisadi ve ticari kayıplar sorunu olarak ele alınır. Öyle ki, AB ile ticaret yapılmıyor olsa, şirketler için bir iklim politikası sorunu da kalmayacaktır. Oysa yeşil dönüşüm ve adil geçiş olarak iklim politikası söz konusu olduğunda, sürekli olarak emek gücünün uyumu sorunu üzerinde durulmaktadır. Böyle olduğu içindir ki, emekçilerin beceri, nitelik, yetkinlik uyumsuzluğu, Türkiye’de iklim politikalarının yaşama geçirilmemesinin bahanesine dönüştürülmüş demektir. Bir bakıma, iklim politikası için her şey hazırdır, emekçiler hariç!

Emek ve ekoloji bakış açısıyla ne fosil enerji ekonomisi ne de adil geçiş savunulabilir. İşçilerin güneş, su ya da rüzgar gücü (su çarkı, su ve yel değirmenleri) gibi doğa ve hava koşullarından bağımsız olarak, Sanayi Devrimi sonrası, 7/24 fabrika düzeni içinde sermaye tarafından denetlenmesini ve sömürülmesini kolaylaştıran ucuz fosil enerjiye dayalı “fosil kapitalizm,” gezegeni yıkıma sürüklediği için savunulamaz (Malm, 2016). “Fosilden çıkış için adil geçiş” ise işçileri bir ikilemin içinde iklim politikasının engeli olarak gösterir. Hegemonik iklim siyasetinde (bkz., Çoban, 2022: 101 vd.) iklim sorununun çözümü, iktisadi ve siyasal bağlamından arındırılmış, teknik bir iş olarak fosilden yenilenebilir enerji geçişine indirgenir. İşinden olacak işçilere de yeni iş, yeni beceri kazanma, yeni meslek edinme kursu vaat edilir. Fosil enerjinin hüküm sürdüğü sektörlerdeki işçiler, geçimlerini sağladıkları işleri, yıllardır parçası oldukları işçi topluluğu içindeki toplumsal ilişkileri ve başka kente göç etme olasılığı nedeniyle yıllar içinde kurdukları yaşamları ve çocuk geleceklere tehdit altında olduğu için çeşitli taleplerle mücadeleye giriştiklerinde, fosil taraftarı ve karbonsuzlaştırmanın engeli olarak suçlanırlar. İkilemin bir kanadında bu var. İşçiler, istihdam kayıplarına karşı isyan etmesinler diye onlara vaat edilen adil geçiş yetersiz bulup, eleştirip karşı çıktıklarında, adil geçiş yerine kendi üretim, denetim ve yönetim taleplerini dile getirdiklerinde yine karbonsuzlaştırmanın engeli olarak mahkum edilirler. İkilemin öbür kanadı da bu. İki durumda da sermaye ve devlet bloğu değil de işçiler, iklim sorununun çözümüne ve iklim politikalarına direnen, köstek olan, tepkisel, uyumsuz aktör olarak gösterilir.

Mağdurların karbonsuzlaştırmanın engeli olarak gösterilmesi tezini doğrulayan örneklerden biri, İngiltere’den verilebilir. Yenilenebilir enerji dönüşümü altyapısının parçası olarak dikilecek 50 metre yüksekliğindeki binlerce elektrik direğine toplumsal ve ekolojik olarak olumsuz etkilenecekleri için karşı çıkan çeşitli yerleşimlerdeki yerel muhalefet, “Birleşik Krallık karbonsuzlaştırma hedeflerini riske sokmakla” suçlanmıştır (Harvey, Ambrose, Barkham, 2024). Fransa’da 2018 yılı sonlarında başlayan, aylarca süren “Sarı Yelekliler hareketi” de iklim politikasına karşı olmakla suçlanmıştır. Macron hükümeti zenginden alınan vergilerde indirim giderken akaryakıtta koyduğu “karbon vergisi”ni iklim politikası gerekçesine dayandırmıştı. Oysa Sarı Yelekliler iklim değişikliğine karşı çeşitli politikalar belirlenmesini savunuyor, ama zaten pek çok toplumsal soruna maruz bırakılan işçi ve yoksul kesimler üzerinde bir de “karbon vergisi” adı altında yaratılan eşitsizliğe karşı çıkıyorlardı (Bejar-Garcia, 2020; “Sarı Yelekler’in Siyasal Programı – 42 Talep,” 2018). İklim sorununa en az katkıda bulunan

bu kesimler, çözüm politikası olarak düşük gelir kümelerinin sırtına yüklenen karbon vergisiyle sermaye sınıflarının yarattığı iklim sorununun faturasını ödemeyi reddettiler.

Benzer bir adaletsizliği-yaratan-faili-aklayıp-mağdur-ortada-bırakma tutumu, "adil geçiş skoru" hesaplamasında görülür. Adil geçiş terimi, Social Progress Imperative (2024) adlı kuruluşun ülkeleri sıralama kategorisi olarak kullanılır. Burada adil geçiş, adil biçimde insani gelişmeyi sağlarken çevreye verilen zararın azaltılması anlamında kullanılır. Bir ülkenin karbon dioksit salımlarının ve materyal ayak izlerinin az olması, buna karşılık toplumsal gelişme dizini ve biyoçeşitlilik-habitat hesaplamasında yüksek puanlar sağlaması olumlu bir duruma işaret eder. Hepsi birlikte değerlendirildiğinde adil geçiş skoru en yüksek olan ülke, dünya sıralamasında ilk sıraya yerleşir. En son yapılan 2022 yılı değerlendirmesinde, adil geçiş skoru en yüksek olan ilk 24 ülke arasında İspanya, Portekiz, Fransa, İtalya, Birleşik Krallık, Almanya ve Japonya gibi sömürgeci ve emperyalist ülkeler yer alır. Bununla birlikte, değerlendirilen 161 ülke içinde kötü skoru olan Kanada 108 ve ABD 121. sıradadır. Ne var ki, asıl çarpıcı olan, İtalya'nın sömürgeci yapılmış Eritre ve Somali ile Britanya'nın sömürgeci yapılmış Guyana'nın, "adil geçiş skoru" düşük diye son sıralara yerleştirilmiş olmasıdır. Bu sıralamada, sömürgeci ve sömürgeleştirilen, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler değerlendirilmesinde adil geçiş, gerçeği tam tersi yönde çarpıtma işlevine büründürülmüştür. Başka ülkelerin doğasını yağmalayan, emekçilerini sömüren, halklarını zulme uğratan, toplumsal gelişmesini engelleyen ülke, "adil" geçişte başarılı sayılmaktadır. İklim değişikliğinin mağduru olan az gelişmiş ülkeler adil geçişte sınıfta kalmış sayılırken tarihsel olarak iklim değişikliğinde en çok sorumluluğu olan kapitalist gelişmiş ülkeler adil geçişte "iyi skor" alan ülkeler olarak alkışlanmaktadır.

Türkiye'de de durum farklı değil. Soma ve Amasra kömür madenlerinde yüzlerce işçinin yaşamını yitirmesi ve sağlığının bozulması, Gabar'da petrol arama sahasında işçinin ölmesi ve civardaki köylülerin ormanla ilişkisinin kesilmesi, kırık yıldır Afşin Elbistan Termik Santrali'nde çalışan işçilerin, çevredeki işçi ve köylü ailelerin ve ekosistemlerin zehirlenmesi gibi örneklerin gösterdiği üzere, işçiler, sermaye ve devletin izlediği iklim eylemsizliği ve sömürü politikalarının mağdurları oldukları halde, "ya fosil ya adil geçiş" ikilemi sayesinde iklim krizinin çözümüne ya direnen ya da uyumsuz olan toplumsal kesim haline getirilirler. Sermaye sınıflarını değil de emekçi sınıflarını çözümün önünde engele dönüştüren ikilem sayesinde emekçilerin iklim krizinden en çok etkilenenler olduğu gerçeği de ters yüz edilmiş olur. Gerçekte ise emekçiler hem sermayenin yarattığı iklim soru-

nundan hem de çözüm diye önlerine konulan ve bugüne değin iklim krizini derinleştirmeyi sürdüren politika araçlarından en çok zarar görenlerdir.

Emekçiler iklim politikalarının engeli olmadığı gibi iklim sorununun nedeni de değildir. Bu gerçeği anlamayı ve dolayısıyla uyumsuz niteliğini gerçekten hak edenleri saptamayı, şu sorular kolaylaştırabilir: Türkiye'de kömürden çıkış politikasının ve takviminin belirlenmesine engel olan emekçiler mi? Kömür madenlerinde, kömürlü elektrik santrallerinde, rafinerilerde ve benzeri etkinliklerde, işçileri sömürerek ve sağlıklarından ederek kâr etmeyi sürdürenler, bu etkinlikleriyle iklimi değiştirirken devletten akçalı teşvikleri, vergi aflarını, sigorta indirimlerini ve her türlü siyasal desteği, polis ve jandarma kalkanını sağlayanlar şirketler mi emekçiler mi? Türkiye'de savaş/savunma sanayisinin yarattığı sera gazı salımlarının sorumlusu emekçiler mi? Barış yerine savaş, çatışma, gerilime dayalı ekolojik ve toplumsal yıkım politikalarını yürürlüğe koyanlar emekçiler mi siyasal iktidar mı? İklim değişikliğini önleme kapasitesinden uzak, dolayısıyla etkisiz ve yetersiz iklim ve çevre politikalarının bile sulandırılmasını sağlayanlar, sermaye sınıfları değil mi?

Gerçekten de iklim değişikliği sorununun nedeni, kapitalizmdir. Kapitalizmde sonu gelmeyen sermaye birikimini sürdürmek için emek sömürsü artırılırken doğanın yıkımı da derinleştirilir. Daha çok meta üretimi ve tüketimine eşlik eden doğanın enerji ve hammadde için yağmalanması, kirlilik ve salımlar, başta karbon döngüsü olmak üzere gezegenin biyofiziksel eşiklerinin aşılmasıyla sonuçlanır. İklim mücadelesinde sıkça dile getirilen, "iklimi değil sistemi değiştir" sloganını, kapitalizmin yarattığı sorunun kapitalizmden kopuşla mümkün olduğunu vurgulayan bir ifade olarak anlamak gerekir. Eğer işçiler, emekçiler, ekolojistler, iklim eylemcileri, çevreci STK'ler sorunun nedeni olarak kapitalizm konusunda anlaşıyorlarsa, çözüm yolunu, emekçilerin istihdam durumunda aramaktan, sendikaların yeşil dönüşüm ve adil geçiş politikalarına ikna edilmeleri için yayınlar ve toplantılar yapmaktan vazgeçerek bulabilirler. Sorunun kaynağı sermaye sınıflarıyla devletin iç içe geçmiş etkinliklerinde yattığına göre, çözüm olarak işgücünün beceri uyumuna işaret etmek, akla ve gerçeğe aykırıdır.

İklim değişikliği bakımından alınacak önlemler, işçi sınıfının uyumunun sağlanması ya da uyumsuzluğunun giderilmesi koşuluna bağlanamaz. İklim politikalarının uygulanmasının ilk adımı, işçilerin adil geçişe ikna edilmesi olamaz. Çünkü iklim değişikliği işçilerin hatası, yaptığı ya da yapmadığı edimler nedeniyle oluşmamıştır. İklim krizi, sermaye ve devlet bloğunun geçmişten günümüze etkinlikleri,

eylemsizlikleri ve politika aymazlıkları nedeniyle yaşanmaktadır. Gerçekten de bir araştırmanın bulgularına göre, 41 ülkede 1998-2022 yılları arasında uygulanan 1500 farklı iklim politikası aracından yalnızca yüzde 4,2'si salımların azaltılması sonucunu doğurmuş, geri kalanı iklim değişikliğini engellemede başarısız olmuştur (**Stechemesser vd., 2024**). Sermaye ve devletin, gerçekten işe yarayacak iklim politikalarına uyumsuzluğu, dahası engel olması söz konusudur (**Çoban, 2022**). Dolayısıyla, iklim politikalarına ve adil geçiş sürecine işçilerin uyumunun sağlanması önermesi yanlıştır, saptırmadır, ideolojik perdelemedir.

Adil geçiş, engel olarak görülen emekçilerin iklim politikalarına uyum sağlamaları sürecinde işçi sınıfı bakımından birbirini besleyen iki sonuç doğurur: İşçilere kariyer koçluğu ve işçi sınıfının bölünmesi.

Adil Geçiş İşçilere Kariyer Koçluğu Projesidir.

Yazının başından buraya kadar incelediğimiz kaynaklarda çeşitli örneklerini gördüğümüz beceri kazandırma, yetenek geliştirme, mesleki uzmanlık, yeşil işlerde yetkinlik, işbaşında eğitim, yaşam boyu eğitim, insana yakışır yeni işlere yerleştirme, girişimcilik öğrenme, finansal okuryazarlık, yaşı ve primi uygun olanlara erken emeklilik önerileri, işçi birey için kariyer koçluğu programının öğeleridir.

Adil geçiş, işçilerin fabrika, tesis, işyeri temelinde parçalanmışlığını esas alan ve bu parçalılığı daha da atomize ederek işçiye bireysel kurtuluş hayali öneren bir kariyer mantığı üretir. Adil geçiş yaklaşımı, kapanacak tesisteki, işyerindeki işçilerin hep birlikte gelecek planlamasını, işyerinde işçiler arasında işbirliği ve dayanışmayı geliştirmesini ve işyeriyle sınırlı o kolektifin de bütün işçi sınıfının çıkarlarıyla ortaklaşmasını tümüyle geri plana atar ve dikkate almaz. Bunun yerine kapanacak o tesiste işsiz kalacak işçilere; emeklilik yaşına gelenler, az çok eğitimi olanlar, vasıfsız olanlar, kendi işini kurmaya yönelenler, girişimciliğe meraklı olanlar ve benzeri ayırımları gözeterek, işini kaybedecek işçiler arasında rekabeti körükleyerek bireysel kariyer planlaması sunar. Bu bakımdan, işçi sınıfının tarihsel, kolektif, sınıfsal mücadele birikimine, dayanışmasına, işbirliğine tümüyle aykırı, o birikimin tam tersine bir anlayıştır.

Adil Geçiş İşçi Sınıfını Birleştiren Değil Bölen Bir Projedir.

Adil geçiş işyerindeki işçileri kariyer öngörüsüne göre kümelere böldüğü gibi, bir bütün olarak işçi sınıfını da parçalara ayırmayı kolaylaştırır: Adil geçiş programına sokulan işyerlerindeki işçiler ve diğerleri, yeşil dönüşüm sürecine uyum sağlayanlar ve uyum sağlamayanlar, adil geçişte yeniden işe yerleştirilenler ve yerleştirilmeyenler, "yeşil işler"de

çalışanlar ve "gri-mavi işler"i yapmaya devam edenler ve benzeri biçimlerde işçi sınıfını parçalamaya hizmet eder. Bu parçalamayı temel alarak işçilere karşı seçicidir. Çağın gerisinde kalan, kirletici işlerde çalışanların karşısında, onlar arasında adil geçiş kariyerinde tutunanlardan yana, sözümona sürdürülebilir, gezegenin geleceğine uygun "temiz" işlerde çalışanları gözetten bir tutum alır. "Yeşil, gri, mavi, beyaz" yakalı işçi kümelerinin sınıfsal-ekolojik zeminde, sermayeye karşı iklim mücadelesinde ortak bir hatta yer almasına kafa yorulmaz. İşçilerin sermayeye, devlete, kapitalizme karşı mücadelesinin yerini, işçinin adil geçiş kariyerini yeniden şekillendirmek üzere kendi kendisiyle ve mesai arkadaşıyla mücadelesi almıştır. Çünkü adil geçişte işçinin, iklim politikası için gerekli önlemlere "uyum sağlaması" için yeşil dönüşüm bakımından beceri kazanma, eğitim vb. çabasının ve "dirençliliğinin" (resilience) artırılmasına önem verilir.

Yeşil işlerde ve fosil ekonomisinde çalışanlar ayırımının bizi götürebileceği uç tartışmalar da var. Portekiz'de iklim mücadelesi veren Climáximo (**2024**) adil geçiş olarak, kabul edilebilir ücret sağlayan, toplumsal olarak anlamlı, kamu sektöründe, salımların azaltılmasına katkısı olan yeni iklim işlerinin yaratılmasını önerir. Climáximo örgütlenmesi içinde sürdürülen bir tartışmada fosilden çıkma sürecinde emekçilerin durumu ne olacak sorusu ele alınırken Nazi toplama kampı benzetmesini yer veren bir görüş ileri sürülür (**Eden, 2024**). Fosil yakıt sanayisini tasfiye etmeyi, bir Nazi toplama kampını dağıtmaya benzetilen görüşün mantığını sürdürdüğü müzde, insanlığa karşı suçların işlendiği o kampta büro ve öteki işleri yapan çalışanların duruma kafa yorulması anlamsız olur. Öyle ya, insanlık dışı bir etkinliğin kapatılması, önceliktir. Yeni iş bulmaları için eğitim verilmesi, erken emeklilik gibi öneriler de o benzetmeye göre Nazi işbirlikçisi fosil çalışanlara, "bulmuş da bunuyor" dayatması içeren bir "lütuf" olarak sunulacaktır. Tartışmayı kışkırtan Nazi kampı benzetmesi, devletin ve sermayenin halka ve gezegene savaş açtığını, böyle bir savaş durumuna uygun bir iklim mücadelesinin gerekli olduğu gerekçesine dayandırılır. Radikal, kitlesel bir iklim hareketi inşa etme gereğinden ve stratejisinden söz edildiği halde yazıda bu benzetme ileri sürülmüştür. Benzetmede gözden kaçan öge, fosil sektörlerdeki emekçilerin devlet ve sermaye bloğuna dahilmiş gibi varsayılmasıdır. Emekçiler o bloğun dışında mücadelede yer alacak aktör olarak hesap edilmeden radikal ve kitlesel bir mücadele zaten inşa edilemez.

Adil geçiş yaklaşımının, karbon ekonomisinin dışında çalışan emekçilerden yana tutum sergilemekle birlikte onların çalışma koşullarıyla ilgili taleplere

sessiz kaldığı görülür. Fosilden çıkış sürecinde işçilere vaatler sunan adil geçiş programı ne yeşil işleri yapan ne de fosile görece uzak başka sektörlerdeki işçilerin sorunlarına somut politika araçlarıyla yanıt arar. Adil geçiş programı, fosil ekonomisiyle ilişkisi zayıf olan sağlık, eğitim-öğretim, büro, iletişim, medya vb. işleri yapan emekçilerin, iklim değişikliğinin yakıcı ve yıkıcı etkilerinden korunması için neler yapılacağıyla ilgilenmez (İşçilerin nasıl etkilendiği ve neler yapılması gerektiği konusunda bkz. **(Levy ve Roelofs, 2019; European Agency for Safety and Health at Work, 2023; Odman, 2023)**). Adil geçiş, yeşil dönüşüme girenler için insana yakışır işler, kabul edilebilir bir gelir vaat eder. Ama o işlere yerleşen işçilerin sorunlarına odaklanmaz. Örneğin, yaz-kış açık havada güneş paneli yerleştiren işçiler, rüzgar enerji santrallerinde çalışan işçiler, evlerine klimayı karşılayacak geliri olmadığı için mesai dışında sıcak havanın etkisine maruz kalan elektrikli otomobil üreten işçiler, güneş altında "yeşil" inşaat işlerinde, asfalt, yol, köprü yapımında, organik üretim yapılan tarlada, elektrikli motorlu taşıtlarla yapılan taşımacılıkta, dış cephe yalıtım işlerinde, kapalı depo işlerinde çalışan işçiler, artan yangınlara koştan itfaiye ve orman işçileri, fırtına, sel ve su baskınlarında çalışan işçiler için iklim değişikliğinin etkilerinden korunmalarını sağlamak amacıyla adil çözümlerin önerildiği pek görülmez. Oysa, "yeşil" "gri" vb. ayrımlar yapmaksızın işçilerin iklim değişikliği karşısında sağlık, güvenlik ve iyoluşlarını sağlamak amacıyla pek çok kampanya yürütülebilir, mücadeleler büyütülebilir (Bu gibi kampanya taleplerinden örnekler için bkz. **(Hazards Campaign, 2018)**).

Türkiye'de kimi çevreci STK'ler, BM iklim rejiminin dolaşımdaki adil geçiş projesini işçilere ve sendikalara sunmak konusunda hevesliler. Bu ikna çabası dışında, STK'lerin çoğu işçilerle birlikte, iklim değişikliğinin emekçiler üzerindeki etkilerini giderecek talepler için ve işçilerin mevcut işyerindeki sendikal sorunlarının çözülmesi için mücadele ve ortaklaşa eylemlilik içinde değiller. STK'lerin, işçilerle birlikte ya da ittifak içinde emek-ekoloji bağlarını kurmak, çeşitli kazanımlar elde etmek amacıyla ortak direniş ve eylemler geliştirme hedefi, çabası, girişimlerine rastlamak zor. "Bunun STK örgütlenme ya da iş yapma modeliyle bağdaşması zaten zor" itirazını yapanlar olabilir. Bu eleştirinin haklılık payı yüksek, kuşkusuz. Öte yandan, bu girişimler olmadığında STK'lerin adil geçiş için çabalarının, emekçileri, rejimin etkisiz iklim politikalarının kuyruğuna takmanın ötesinde bir anlam üretip üretmediği sorusu da haklı ve yerinde bir soru olarak sorulacaktır.

Adil Geçiş Projesi Doğmamış Çocuğa Don Bıçmektir.

On İkinci Kalkınma Planı'nda, yeşil ve dijital dönüşüm bir eksen olarak sunuluyor izlenimi verilmiş olmakla birlikte, beş yıllık uygulama döneminde

yeşil dönüşümün nasıl bir programa ve takvime bağlandığı belirtilmemiştir. Planda, "temiz enerji üretimi", "döngüsel ekonomi" "enerji verimliliği" vb. üzerinde durulur. Ama bunlar da bir takvime bağlanmamıştır. Daha önemlisi planda, kömürden çıkış için bir tarih verilmediği gibi, tam tersine "yerli kömürün kullanımına devam edilecek" denilmektedir. Yanı sıra, "başta linyit olmak üzere jeotermal ve kaya gazı gibi yüksek potansiyeli bulunan yerli kaynaklara yönelik arama, üretim ve Ar-Ge faaliyetleri artırılabacaktır." Kaya gazı ve metan gazı arama çalışmaları yapılacaktır. Karadeniz'de keşfedilen doğalgaz alanının geliştirilmesi ve üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir. Ayrıca, "yurtiçi aramaların artırılması suretiyle ülkemizin madeni jeotermal kaynak, petrol ve doğalgaz potansiyelinin tespit edilmesi, madenlerin işlenerek ara ve uç ürünlere dönüştürülmesi yoluyla katma değer artırılması, hammadde arz güvenliğinin sağlanması" planın bir amacı olarak vurgulanır. Bu amaca uygun olarak, "stratejik ve kritik madenlerin" tespiti, yönetimi konularında strateji ve yol haritası hazırlanacak, "nadir toprak elementleri ve lityum üretiminde dünyanın önemli üreticileri arasında yer alınacak," stratejik ve kritik madenlere öncelik verilerek hammadde arama çalışmaları artırılabacaktır **(On İkinci Kalkınma Planı, 2023: 81, 106-7, 136-8)**.

İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı'nda yapılması kararlaştırılan eylemler, enerji verimliliğinin ve yenilenebilir enerji kullanımının artırılması, döngüsel ekonominin teşvik edilmesi, "neredeyse sıfır enerjili binaların yaygınlaştırılması", ulaştırma sektöründe elektrifikasyon, hayvancılıktaki metan emisyonlarının azaltılması, sera gazı salımlarının azaltımına yönelik olarak şirketler için teşvik ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi gibi başlıklar altında toplanır. Eylem Planı'nda yedi sektörü konu alan, 2030'a kadar olan dönemi içeren, "49 strateji, 260 eylem" yer verilmiş olmasına karşın kömürden çıkılması, doğalgaz çevrim santrallerinin kapatılması, petrole bağımlılığın azaltılması için bir karar, eylem ve takvim belirtilmez.

2024-2026 ve 2025-2027 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program'da da herhangi bir fosil kaynak etkinliğinin (kömür madenciliği, kömür ve doğalgazdan elektrik üretimi, petrol ve doğalgaz kullanımı vb.) terk edilmesinden hiç söz edilmez.

Türkiye Ulusal Enerji Planı'nda 2035 yılı hedefleri arasında kömürden çıkış, fosil yakıtlara bağlılığın kademeli azaltılması kararına yer verilmemiştir. 2035'e kadar ne kömüre ne de doğalgaza dayalı elektrik üretiminin terk edilmesi söz konusu olmadığı gibi, 2030'a kadar yeni yerli kömür santrallerinin ve 2035'e kadar doğalgazla çalışan yeni çevrim

santrallerinin tamamlanması öngörülmektedir. O kadar ki, 2053 yılından sonra da sistemdeki kömür santralleri teknik ömürleri doluncaya kadar devrede kalacaktır (**Türkiye Ulusal Enerji Planı, 2022: 15-6, 30-1**).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un, Kasım 2024'te toplanan, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği 29. Taraflar Konferansı'nda (COP29) açıkladığı Türkiye'nin iklim değişikliğine ilişkin "Uzun Dönem Yol Haritası"nda da kömürden çıkış için bir vaat ya da takvim belirtilmemiştir (**Kurum, 2024**).

Görülüyor ki Türkiye'de resmi politika belgelerinde kömürün ve öteki fosil yakıtların terk edilmesi için bir takvim öngörülmesi şöyle dursun üretimlerinin ve kullanımlarının artırılması planlanmaktadır.

Sermaye ise yenilenebilir enerji ve elektrifikasyon için devletten alacağı destekler, AB sınırda karbon düzenlemesinden olumsuz etkilenmemesi, kamunun altyapı yatırımları, kullanımına sunulacak fonlar ve finansman konularında iştihanı ortaya koyan çalışmalar yapıyor örneğin bkz. (**Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu, 2023a**). Ama termik santralını, kömür madenini, petrol rafinerisini, çimento fabrikasını, benzinli otomobil fabrikasını, karayolu taşımacılık filosunu, iklim değişikliği politikasının gereği olarak iktisadi ömründen önce kapatacağını, bu etkinlikler için yıllardır sürdürdüğü mera, orman, tarım toprağı ve kıyı talanına son vereceğini açıklayan bir holding, sermaye grubu ya da şirket bulunmuyor. Devlet ve sermayenin fosil ekonomisine ve iklim politikasına yaklaşımı böyleyken üç vakte kadar kapanıp kapanmayacağı belli olmayan tesislerdeki işçilere, adil geçişin onlar için ne kadar hayırlı bir program olduğu vaat ediliyor. Dolayısıyla, adil geçişle ilgili işçilere vaat edilenle sermayeyle devletin işaret ettiği 2053 takvimi örtüşmüyor. Bu durumda şu, geçerli bir soru olarak sorulabilir: "Sermaye sınıfları ve kapitalist devlet, kömürden çıkış ya da öteki fosil etkinliklerin terk edilmesi için 2030 takvimini benimsediler de emekçilerin adil geçişe ikna edilmesine mi geldi sıra?"

Adil geçişin önkoşulu, fosil yakıtlara bağımlı tesislerin bir takvime bağılı olarak kapatılmasıdır. Çok açık: öngörülebilir bir tasfiye olacak ki o işletmede işlerini yitirecek işçiler için adil geçiş projesi yürütülebilir. Türkiye'de birkaç yıldır adil geçiş tartışması yaygınlaştırılmaya çalışılıyor, ama sürecin önkoşulu olan kömürden ve fosil ekonomisinden çıkış için planlanmış herhangi bir takvim yok. Ara durakların tarihinin belirlenmediği bir "2053 net sıfır emisyon" takvimi için otuz yıl önceden hararetle biçimde Türkiye'nin iklim politikasında adil geçişin bir gereklilik olduğunu tartışmak, anlamsız ve yer-

siz bir duruma işaret eder. Kömürden çıkış ve petrolden kademeli çıkış takvimi var olmayan bir adil geçiş, doğmamış çocuğa don biçmektir.

Sermayenin Sorumluluğunun ve Yükümlülüğünün Sumen Altına İtilmesi

On İkinci Kalkınma Planı'nda, Orta Vadeli Program'da, İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı'nda adil geçişin gözetileceği belirtilmiş olmasına karşın, sermayenin iklim değişikliğindeki sorumluluğu ve geçiş sürecindeki yükümlülüğü belirtilmez, fosil yakıtlarla üretim yapan şirketlerin etkinliklerine ilişkin düzenleme, denetim, önleme, ceza, tasfiye, yasaklama ya da devreden çıkarma konularından söz edilmez.

Şirketler sorumlu tutulmadığı gibi, tam tersine, Kalkınma Planı'nda, Eylem Planı'nda, Orta Vadeli Program'da, İklim Şurası kararlarında döngüsel ekonomi, yeşil dönüşüm ve adil geçiş olarak nitelenen etkinlik alanlarındaki şirketlerin, çeşitli teşvik, destek, indirim ve finansman düzenekleriyle desteklenecekleri belirtilir. Kamu bütçesinden yeşil dönüşüm ve adil geçişe yapılacak teşvik ve desteklerin işçilere değil de sermayeye verilmesinin yarattığı adaletsizliğe dikkati çekmek isterim.

Adil geçişe ilgi duyan çevreci STK'lerin fosil şirketlere yönelik kimi önerileri, sermayenin iyi niyetine bel bağlayan biçimde sorumluluk üstlenmeleri beklentisinden ibarettir: "Şirketler icraatlarının doğurduğu sonuçlar ile geride bıraktıkları fosil yakıt alanlarının ıslahı için sorumluluk üstlenmeli" (**CAN Europe, 2019: 15**).

Çevreci STK'lerin sermayenin iklim etkilerini sınırlandırmaya yönelik öteki önerileri ise fosil yakıt üreticilerine ve ithalatçısına karbon vergisi uygulanması, emisyon ticareti sisteminin yaşama geçirilmesi gibi kapitalist piyasa mekanizmasını işleten politika araçlarıdır. SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi'nin yayımladığı, Net Sıfır 2053 başlıklı raporda, karbon vergisi, fosil yakıtlı araçlar için ek vergi, "ulaştırma altyapısının binek araçlardan toplu taşımaya geçişi kolaylaştıracak şekilde planlanması" önerilir. Bunların başarılması için takvim, 2035 yılıdır. "Mevcut fosil yakıtlı araçların belli bir ücret karşılığı kamu tarafından geri alınmasını da içeren çeşitli programların uygulanması" için takvim, 2053'e kadar uzatılır. Çevreci STK'ler hükümete yarım ağız "kömürden çıkış için tarih ver" çağrılarını yapsalar da anılan raporda, "İlerleyen dönemlerde 2053 yılı net sıfır emisyon hedefine ulaşılabilmesi bağlamında, kömür santrallerinin devreden çıkarılmasının, adil dönüşüm prensipleri çerçevesinde ve elektrik şebekesi koşulları dikkate alınarak hazırlanmış bir konumsal plan dahilinde ele alınması" önerisinin zamanlaması 2053'e kadar uzayabilecektir.

Raporda tam 112 öneri sıralanmış, bunlar arasında fosil şirketlerin sorumluluğunu, yükümlülüğünü, etkinliklerinin durdurulmasını içeren herhangi bir öneride bulunmaktan kaçınılmıştır (**Aksoy ve diğerleri, 2023: 102-9**). Daha açık bir anlatımla, kömür madenciliğinin, kömürlü santrallerin, içten yanmalı motorlu araçların ve yedek parçalarının üretiminin durdurulması, kapatılması, yasaklanması, şirketlerin etkinliklerini sürdürdükleri uzun yıllar boyunca o tesislerde çalışan emekçilere, halka, ekosistemlere ve iklime verdikleri zararı giderecek toplumsal, ekolojik, mali yükümlülüklerinin sıralanması öneriler arasında yer almaz.

Dahası, başka bir STK raporunda, "faaliyetleri gereği dönüşüm planlarını şimdiden uygulamaya koymuş olan özel sektör aktörleri" cümlecisinde, şirketlerin iklim önlemleri bakımından üzerine düşeni yaptığını ima eden bir değerlendirme yapılır (**Özenç, 2022: 34**).

Daha açık başka bir örnekte, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yeşil dönüşüm konusunda şirket temsilcileriyle yapılan görüşmelere dayanan bir projesinde, Türkiye'de şirketlerin sürdürülebilir uygulamaları ve yarattıkları "yeşil işler" bakımından yeşil dönüşümün motoru oldukları vurgulanır. Firmalar, yeşil geçişin "bir lüks değil bir zorunluluk olduğunu" belirtirler. "Görüşülen şirketlerin hepsi yeşil uygulamaları yolu ile yeşil iş alanları yaratmaktadır." Bunun yanında raporda, görüşülen "şirketlerin tümünün yeşil uygulamaların, dolaylı olarak ne kadar önemli bir iş yaratma potansiyeline sahip olduğunun farkında olduğu dikkati çekmektedir" denilmektedir (**International Labour Organization, 2015: 7, 40-42**). Görüldüğü gibi, daha 2015 tarihinde bile şirketlerin yeşil dönüşüme uyum sağladıklarını ileri süren görüşler üretilmiştir.

Sermaye ve iklim krizi arasındaki nedensellik ilişkisi kurulmadığı gibi, şirketler aklanmaktadır da. O kadar ki, şirketler yeşil dönüşümü benimsemişken işçiler sürecin uyumsuzları sayılmaktadır. Bu durumun adil geçiş tartışmasında yarattığı sorun, sermaye sınıflarının çözüm politikalarını engellemelerini konuşmak yerine emekçilerin uyum sağlamasını ve ikna edilmesini konuşuyor olmanın, gerçek çözümleri perdelemesi sorunudur.

Özellikle sermayenin "yeşil" yatırımlara yönelmiş fraksiyonu (yenilenebilir enerji üretimi, elektrikli otomobil, enerji tasarrufuna yönelik yalıtım malzemeleri üretimi ve uygulamaları, "çevre dostu," "yeşil bina" üretimi, "yeşil finansman" gibi alanlardaki sermaye) yeşil dönüşümün taraftarı ve aktörü olarak öne çıkartılır. Emekçiler yeşil dönüşümün engeli görülürken fosile bağımlı sermaye (başta petrol, kömür olmak üzere madencilik, içten yanmalı otomo-

bil, çimento, havacılık ve denizcilik, kömürle elektrik üretimi şirketleri) yeşil dönüşüme razıymışçasına görünmez kınırlar, sumen altı edilirler.

İncir çekirdeğini doldurmayan iklim politikalarıyla 2053 yılına takvim veren, sorumluluk ve yükümlülük üstlenmeyen ve iklim krizinin tüm yükünü emekçilerin sırtına yükleyen sermayeyle devlet ortaklığını ifşa edecek, anti-kapitalist bir iklim mücadelesinin yolu dikenlidir; o yolda devlet zoru, şirketlerin paramiliter şiddeti, gözaltı, para cezası olağan kılınmaya çalışılır. Ama emekçilere yönelik adil geçiş kampanyası yürütmek konforludur. Hem işçilere kariyer koçluğu ve zedelenen işçi haklarını onarmayı vaat ettiği için emekten yana görünür, hem çeşitli fonlara, mali olanaklara erişim kapısı aralar, hem uluslararası paydaşlarla etkileşim olanağı sağlar, hem de emekçilere ve emek örgütlerine iklim politikası haritası sunarak onlara hamilik yapar, onları yerleşik kapitalist düzenin hegemonik iklim siyaseti rayına sokar.

İklim sorununu kapitalizm yarattığına göre, gerçek çözümler sermaye sınıflarının boyunduruk altına alınmasını gerekli kılar. Bunun için de üretim düzeyinde ekolojik sorunları yaratan şirketleri, patronları, sermaye sınıflarını karşısına alan bir iklim mücadelesi gerekir. Petrol şirketleri, rafineriler, kömür madeni patronları, termik santral şirketleri, altın madeni, çimento, otomobil şirketleri, havayolu şirketleri, denizcilik şirketleri, en çok salıma yol açan sanayileri oluşturur. Mücadele stratejisinin başarısı, sermayeyi hedefe koyarken işçileri mücadelenin öznelere dönüştürmeye bağlıdır.

Yalnızca üretimde değil tüketim düzeyinde de patronları, rantiyeyi, zenginleri karşısına alan bir mücadele... Yat sahipleri, özel jet sahipleri, emlak zenginleri, önceki paragrafta saydığım şirket sahipleri, sömürüyle elde ettikleri servetleri har vurup harman savururken salımlara yol açarlar. Emekçileri, adil geçişe uyum sağlamaları tartışmasıyla iklim politikasının önündeki engel olarak sunmak yerine üretim ve tüketim düzeyinde iklim sorunundan sorumlu olan sermaye sınıfını hedef tahtasına koymak, eşyanın tabiatına uygun olacaktır.

İklim mücadelesi veren örgütlenmeler, koalisyonlar, sendikalar ve STK'lar, iklim sorununun gerçek sorumlularını hedef tahtasına koymak istiyorlarsa İstanbul Sanayi Odası'nın her yıl açıkladığı Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu listesine göz atabilirler. Bu yıl açıklanan sıralı listede ilk sekizde, iki petrol rafinerisi ve dört otomotiv şirketi var. Uzun listede ayrıca çimento şirketleri, elektrik enerji üretim şirketleri, madencilik şirketleri, demir-çelik şirketleri, savaş sanayi şirketleri gibi ekolojik yıkıma ve iklim değişikliğine en ağır etkide bulunan sanayi kuruluşları yer alıyor (**İSO, 2024**).

Sözü edilen 500 şirket, Türkiye’de sanayi gelirlerinin yüzde 40’ına sahipler. Kendi alanlarında tekeli nitelik sergiliyorlar. Pazarın, petrol arıtımında yüzde 100’ünü, enerjide yüzde 90’ını, dayanıklı tüketim mallarında yüzde 85’ini ellerinde tutuyorlar. Sermaye oluşumu, kredi, makine aksamının karşılanması ve ihracat bakımından yabancı sermayeyle ve dünya emperyalist-kapitalist sistemiyle yakın bağları var. Aynı zamanda 500 firmanın önemli bölümü, Türkiye’de banka sermayesiyle ya ortak ya da mali sermayenin doğrudan ya da dolaylı iştiraki. Sömürü ilişkileri bakımından da çarpıcı sonuçlar görüyoruz. AKP’nin iktidarda olduğu yirmi yıl boyunca 500 firmada çalışan işçilerin ortalama sömürülme oranı yüzde 363 oldu. Bir başka anlatımla, işçiler ücret olarak 100 birim alırken, patronları ise işçilerin yarattığı 363 birim değere el koydular. Yıllar içinde işçilerin ücretleri de eridi. O kadar ki, 2001 yılında 500 firma işçisinin ücreti 100 kabul edilirse yıllar içinde ücretler eriyerek 2023 yılında 63’e geriledi (**Bilgin, 2024**).

Ekoloji, iklim ve emek mücadelesinin, devletin sorumluluğuna karşı pozisyonunu belirlemeden yol alması da düşünülemez. Çünkü Türkiye’de ekolojik yıkıma neden olan bu gibi şirketlere gerekli izinleri, ruhsatları, her türlü siyasal, iktisadi, mali, yargısal, bürokratik destekleri veren, korunan alanlar dahil arazi tahsis yapan, gerektiğinde polis ve jandarmayla ekolojik direnişi engelleyen devlettir.

İklim mücadelesi söz konusu olduğunda, işçileri sömüren, doğayı yağmalayan, fosil enerji ekonomisine bağımlı, piyasada tekeli, mali sermayeyle ve emperyalizmle içli dışlı şirketleri ve onların önünü açan devleti bir yana bırakıp, emekçilere yönelik adil geçiş kampanyası yürütmek, havanda su dövmekten farklı değildir. Çeşitli STK’lerin ve sendikaların, anılan 500’lük listedeki ekoloji, iklim ve emek bakımından yıkıcı şirketlerin etkinliklerini engelleme çabasına girmeden, yanı sıra devletin ekolojik yıkıma yol açan, iklim değişikliğine önlem almayan, sendikal mücadele üzerinde baskı kuran ve emekçilerin haklarını yok eden politikalarına karşı eylemler geliştirme seçeneğiyle ilgilenmeden, iklimde kurtuluş politikası olarak adil geçişe atlaması, emeğiyle geçinenler, iklim ve doğa için yararsız, etkisiz, sonuçsuz kampanya yürütmesi demektir.

Sosyal Diyalog Yanılsaması

Adil geçiş için ısrarla “sosyal diyalog” önerilir. İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (**2024: 217**), On İkinci Kalkınma Planı (**2023: 167**), İklim Şurası kararları (**2022: 22**), Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu raporu (**2023: 113**) gibi resmi politika belgelerinde, DİSK’te (**Güler ve Demirkaya, 2024: 9, 13-15**), ITUC (**2015**) ve IndustriAll Global Union’da (**Tasini, 2022**) olduğu gibi sendikaların yayınladığı

raporlarda ve STK yayınlarında (**Özenç, 2022: 9, 11, 42; CAN Europe, 2021: 4**) adil geçişin devlet, sermaye örgütleri, sendikalar, yerel aktörler arasında “sosyal diyalog”la yaşama geçirilmesi istenir.

Türkiye için bir sosyal diyalog platformu olarak görülebilecek Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubu (AGEP), Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle ticari ilişkileri gözetilerek hazırlanan Yeşil Mutabakat Eylem Planı bünyesinde oluşturulmuştur. AGEP’in eşgüdümünü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı sağlar. AGEP’in hedefleri, yeşil dönüşümün işgücü piyasalarına yansımalarını saptamak, ulusal adil geçiş stratejisini hazırlamak, işgücüne yönelik önlemlerle ilgili çalışmalar yapmak ve yol haritaları hazırlamak, farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmek olarak belirlenmiştir. Üyeleri arasında bakanlıklardan gelen temsilciler, sermaye örgütlerinin temsilcileri, DİSK, HAK-İŞ, TÜRK-İŞ, yanı sıra STK’lerden CAN Europe ve SHURA temsilcileri yer alır. AGEP, “işgücü piyasası aktörlerinin yeterli farkındalığa sahip olmaması” saptamasına uygun olarak kendi üyelerinin adil geçiş konularında bilgisinin ve farkındalığının artırılması için 2-3 Mayıs 2023 günlerinde eğitim çalışması yapar (**Çalışma Genel Müdürlüğü, 2023: 13**). Bu eğitimi de SEFİA (Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği) kurucusu ve SHURA uzmanı olan Bengisu Özenç verir (**AGEP, 2023**). Yine AGEP üyesi CAN Europe, DİSK’le birlikte ortak bir adil geçiş raporu yayınlar (**Güler ve Demirkaya, 2024**). CAN Europe ayrıca, DİSK, HAK-İŞ, KESK ve TÜRK-İŞ ile birlikte adil geçiş “webinar”ı düzenler (2022). CAN Europe, Milas’ta kömürden adil geçişin tartışıldığı bir raporun da yayıncıları arasındadır (**Uncu, 2023**). Türkiye’de sayısız benzeri arasında neredeyse iki STK, yani CAN Europe ve SHURA, özellikle bürokrasi ve sendikalara adil geçiş konusunda kılavuzluk eden, onlar için terimin içeriğini belirleyen, yönlendirici bir rol üstlenmektedir.

Yukarıda ulaştığımız bulgular çerçevesinde, adil geçiş vaat edilen işçi sınıfının, iklim politikasındaki yükümlülükleri gözlerden saklanan sermayenin, iklim politikası yol haritası bulunmayan devletin ve işçilere adil geçiş gündemi hazırlayan STK’lerin hep birlikte sosyal diyaloga girmesi istenmektedir.

Sosyal diyalog, işçi sınıfı bakımından aşılabilir çelişkiler barındırır. Bir yanda sermaye, bir yanda sermayeyle ortak yaşam (symbiotic) ilişkisi içindeki devlet, ideolojik, iktisadi ve siyasal bütünün iki parçası olarak ittifak halindedirler. Hem sermaye hem de devlet olağanüstü mali kaynaklara, siyasal-militarist güce, medya ve iletişim aygıtlarına, çevre-iklim konularında mevzuatı ve politikaları belirleme kapasitesine sahiptir. O nedenle, sendikalar, sermaye ve devletle sosyal diyalog masasına otururken mutlak bir eşitsizlik ilişkisi içindedir. Adil olmayan bir diyalog masasında adil geçiş tartışmasından işçi sınıfı

yararına etkili sonuçlar beklemek, saflık olur. İşçi sınıfının üretimden gelen gücünü kullanması, kitlesel olarak mücadeleyi yükselterek kendi sınıfı yararına politikalar belirlenmesini sağlaması mümkündür. Ama bunun da önemli engelleri bulunuyor. Engellerden bazıları, grev yasakları, grev ertelemesi, sendikalaşmaya yönelik baskılar, sarı sendikacılık, sendikal hakların gerçekleşmesinin önündeki bariyerler, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması, demokratik bir iklimin bulunmamasıdır. Bu engelleri kaldırmaya yönelik bir mücadeleyi yükseltmeden işçi sınıfına sosyal diyalog aşılacak, devletle sermayenin adil geçiş adıyla önceden belirlediği bir gündemi işçi sınıfına dayatması sonucuna gebedir.

Kaldı ki, demokratik sayılan ülkelerde de sosyal diyalogun işçi tarafının talepleri dinlenmez. Adil geçiş, iklim politikasına uygun olarak işçilerin yeniden istihdam edilmesini vurgulasa da çeşitli örnekler, işçilerin tam da böyle bir süreçte yaptıkları önerilerin şirketler ve devlet tarafından reddedildiğini gösteriyor. İngiltere’de Birmingham’da savaş sanayi sektöründeki Lucas Aerospace işletmesinde, fosil yakıtlı otomotiv sektöründe İtalya’nın Milan kentinde Mafrow, Almanya Münih’te Bosch motor parçaları, Melrose Industries’in Birmingham’daki GKN ve Floransa’daki Campi Bisenzio’da otomobil parçaları üretilen fabrikalarda, tesisin kapanması ve işten atmalara karşı çıkan işçilerin, mevcut işyerinde hem işlerini korudukları hem de ekosistem ve iklim yıkımına yol açmadan toplum için yararlı üretim yapmayı öngören planları kabul edilmemiştir (**Pepper, 1993: 238-9; Walker, 2018; De Mond, 2018; Dale, 2024**). Devlet ve sermaye, işçiler bu planlarda karar ve denetim sahibi olacakları için, işçilerin önerdiği ve yön verdiği demokratik dönüşüme engel olmaya çalışmıştır. Devlet ve sermaye bloğu, adil geçiş işçilerin yönetimine olanak tanımayan, tepeden inme bir model olarak vaat etmektedir.

Sosyal diyaloga, Türkiye’de sermayenin yeniden yapılandırılması gereksinimi bakımından önemli bir rol biçiliyor olabilir. Önce kısaca bu gereksinimi saptayalım. Bir TÜSİAD yayınına göre, “sabit sermaye yatırımları göz önünde tutulduğunda imalat sanayinde 2006-2021 döneminde herhangi bir verimlilik artışı olmadığı görülmektedir” (**Kaygusuz, Atiyas, Polat, 2023: 25**). Benzer biçimde, ekonomik hedeflerin belirlendiği On İkinci Kalkınma Planı’nda (**2023: 81 vd.**) sık sık üretkenlik, verimlilik artışı ve uluslararası ekonomide rekabet edebilirlik vurguları yapılır. Yine, Orta Vadeli Program’da (**2024: 31-2**) “yüksek teknoloji üretim” ve “sanayide yapısal dönüşüm” gereksinimine işaret edilir. Tüm bu saptamalar ekonominin yeniden yapılanmasıyla ilgili sermaye beklentisini gösteriyor. Bu doğrultudaki başka göstergelerden de söz edebiliriz. 1990’ların başında ortalama kâr oranı yüzde 30’un üstündeyken 2018 ile 2022 yılı arasında yüzde 20’nin altına iner (**Çelik, 2022**). Daha sonra

ürün fiyatlarını aşırı artırmaları sayesinde firmaların kâr oranında toparlanma görülse de sermaye fraksiyonları arasındaki çelişkinin (özellikle reel sektörün finansal giderlerinin) artmasıyla reel sektörün yakınmaları süregitmektedir (**Yılmaz, 2024**). Türkiye’de son yıllarda kâr oranının korunması, ücretleri düşürerek, emek yoğunluğunu artırarak, çalışma saatlerini uzatarak, iş disiplini ve baskıyı yoğunlaştırarak sürdürüldü, ama bunun sınırlarına da ulaşılmış oldu. 2018 yılından itibaren sabit sermaye yatırımları, kur farkından oluşan artış dikkate alınmadığında düşük düzeylerde kaldı, üretkenlik düşmeye, kâr oranı da görece gerilemeye başladı. Bunu aşmak için sabit sermaye (makine ve teknoloji) yatırımları yapmak gerekecek. Makineleşme ve dijitalleşme ise işçilerin işten çıkarılması sonucunu doğurabilecektir. Bunun yanı sıra sermaye, kâr oranını düşürmemek için düşük ücret düzeyini ve ağır çalışma koşullarını da korumak isteyecektir. Her iki durumda sınıf mücadelesi keskinleşecek ve işçi sınıfının tepkisi yükselecektir (**Bilgin, 2024**). Yeşil dönüşüm bu koşullara iki bakımdan uygun düşer. İklim politikası makyajını bir yana ayırırsak yeşil dönüşüm, devletin, tıkanan ekonomiyi rahatlatacak altyapı yatırımları gibi olanaklar sunması, şirketlerin yeşil kredilerle ve fonlarla sabit sermaye yatırımlarına görece ucuz kredi desteği bulması, Avrupa Birliği’ne yapılan ihracatta sorun yaşanmaması ve yeni istihdam vaatleri için bir fırsat kapısıdır. Dahası, yeşil dönüşümün adil geçiş programı da üretkenliği artırma sürecinde sermaye ve işçi sınıfı arasında keskinleşecek sınıf mücadelesini soğutma, işini yitiren işçileri yeniden istihdam, yeni beceriler kazanma vaatleriyle oyalama, sosyal diyalog görüşmeleriyle de işçilerin tepkilerine engel olma işlevine sahiptir.

Bir sosyal diyalog şöyle dursun, sermaye ve devletin işçi sınıfı kavrayışıyla işçilerin kendileriyle ilgili kavrayışları arasında kapanmayacak bir açığı vardır. Kanada’da yapılan bir araştırmada petrol ve doğalgaz sektöründe çalışan işçilerin iki farklı kimliklendirilmesinin varlığı saptanır. Medyanın, uzmanların ve siyasetçilerin gözünde işçiler, çalışan, toplumun alt katmanından üst katmanlarına geçen (social mobility), bir topluluk oluşturan, siyasal ve çevreci elitlerle karşıtlık içinde ve ülke ekonomisine kazandırılan zengin doğal kaynak varlığıyla ilişkilendirilmiş bir ulusal kimlikle derinden bağlı olanlar olarak kabul edilirler. Petrol ve doğalgaz işçileri hakkında egemen söylem budur. Buna karşılık araştırmacı, söz konusu sektörde çalışan işçilerle yaptığı görüşmelerde, yaş, iş geçmişi, görev rolleri ve siyasal eğilim farklılıklarından etkilenmeksizin işçilerin kendilerini, zengin-doğal-kaynakla-ilişkili ulusal kimlik görüşüne eleştirel yaklaşan, beceri sahibi, yaratıcı, ayrıca yenilikçi projelere katkı koyan ve bu niteliklerini de toplumun ve çevrenin korunmasına uygulamaktan onur duyan bir kimlikle tanımladıklarını belirtir. İşçilerin gururu, ulusal kimlikle ilişkilendirilmiş petrol ve doğalgaz kaynaklarını çıkarmaktan gelmez.

Bu iki kimlik farklılığı, enerji, yeşil, adil geçiş politikalarının geleceği bakımından doğrudan sonuçlar doğurur. Egemen söylem, işçiler hakkında işçilere sunduğu kimlik kalıplarını işçilerin sürekli olarak onaylaması, uyum sağlaması, görmezden gelmesi ya da yıkması için gerekli işçi özneliğini egemen söylemin kavrayışıyla edilgenleştirir, sınırlandırır ve görünmez kılar. Böylece egemen söylem, ya edilgen bir kabulleniş ya da karşı çıkan bir tepkisellik yükleyerek özneliğini bu ikisiyle sınırlandırdığı işçilerin sürece katkıda bulunmasını engellemiş olur. Oysa işçilerin toplum ve gezegen hakkındaki görüşleri, onların edilgen ya da tepkisel-tutucu aktörler olmadığına kanıtıdır. Araştırmanın bulgularına göre, işçilerin kendi öz-temsilleri, egemen söylemin bizi inandırmak istediğinden hem belirgin biçimde daha çok yönlü hem de farklı politika stratejilerine daha çok uyarlanabilir. Bu da demektir ki, egemen ve elit siyasal tartışmada savunulandan farklı gelecek alternatiflerinin yaşama geçirilmesi mümkündür. Bunun ilk adımı da işçilerin özne olması kavrayışı ile onlar hakkındaki egemen, yerleşik, muhafazakar söylemi birbirinden ayırmaktır (**Lajoie-O'Malley, 2024**).

Benzer bir durum, Türkiye'de egemen söylemde adil geçişe uyumu istenen dolayısıyla uyumsuzluk niteliği yüklenen işçiler bakımından da geçerli. Örneğin, işçilere beceri kazandırılmasını talep eden egemen söylemi benimseyen bir STK raporunda, savunulan bu görüşle çelişen biçimde, gerçekte işçilerin beceri sahibi olduğu verisi ortaya dökülmüştür. Türkiye'de karbonsuzlaştırma sürecinde özellikle etkilenecek kömür (madencilik ve elektrik üretimi) ile AB Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) kapsamındaki çimento, demir-çelik, alüminyum ve gübre sektörlerindeki işçilerin incelendiği o çalışmada, "meslek lisesi mezunlarının, yani teknik eğitim almış olanların oranı belirgin şekilde yüksek", "ücretlerin ortalamasının belirgin şekilde üstünde, kayıt dışı çalışmanın düşük ve sendikalılık oranının nispeten yüksek olduğu" saptanır (**Özenç ve Aşık, 2024: 10**). Yinelemek gerekirse, görece yüksek ücretli, güvenceli işte, sendikalı olarak çalışmanın da sağlamasını yaptığı üzere, meslek eğitimi almış beceri sahibi işçilerden söz ediyoruz.

Türkiye'de işçiler adil geçiş konusunda egemen söylemden çok farklı bir konumdalar. DİSK ve CAN Europe ortak yayınında, çeşitli sendikaların temsilcileriyle 2022 yılında yapılan görüşmelerde elde edilen görüşlere yer verilir. Sendikacıların ortak görüşü, Türkiye'de sermayenin adil geçiş kârdan bütçe ayırarak yapması, adil geçiş için istihdam yaratılmasında kamu kaynaklarıyla sermayeye destekler sağlamak yerine o kaynağın doğrudan emek politikalarına ayrılmasıdır (**Güler ve Demirkaya, 2024: 29**). Sendika temsilcilerinin, iklim sorununda sermayenin sorumlu tutulmasını örtülü olarak da olsa istediklerini söyleyebiliriz.

Yine egemen adil geçiş söyleminden önemli bir farklılık olarak, sendikacılar, adil geçişle ilgili politikaların toplu sözleşmeler aracılığıyla uygulanmasını, bunun için toplu pazarlık sisteminde gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını talep ediyorlar (**Güler ve Demirkaya, 2024: 36**). Kanımca, toplu sözleşme ve toplu pazarlık vurgusu, işçi sınıfının ve sendikaların doğrudan söz sahibi olabileceği, grev ve öteki mücadele yöntemlerini kullanarak sonuç alabileceği için önemli.

Altını çizerek belirtmek gerekir ki, sendikacılar, işçi sınıfının sorunlarının adil geçiş politikalarıyla çözüme kavuşturulamayacağı görüşündeler. Sendikal hak ve özgürlüklerin önündeki engeller dururken adil geçiş tartışmasına girişmenin anlamsız olduğunu vurguluyorlar. Adil geçiş tartışmasının Türkiye'de işçi sınıfının öncelikleriyle ilişkilendirilmediğini ve Avrupa'daki sorunlarla yoğrulduğunun bilincindedeler. Sendika temsilcileri, Türkiye'de "sosyal diyalogun" sorunlu bir alan olduğunu ve herhangi bir konuda işlemediğini de açık biçimde belirtirler. Adil geçişte emeklilik uygulamasının, emekli aylığı düşük olduğu için çalışmayı sürdürmek zorunda olanların gelirlerinde azalma anlamına geleceği için öncelikle emeklilerin haklarının iyileştirilmesinin şart olduğuna işaret ederler. Ayrıca işçilerin işlerini yitirme olasılığı belirlediğinde yeşil dönüşüme karşı çıkacaklarını ifade ederler. Sendika temsilcileri, ekoloji ve iklim mücadelelerinin işçi sınıfının taleplerini gözetmesi beklentisi içindedir. Sendikalarla ekoloji örgütlerinin ortak tartışmalar üretmesinin, birbirini tamamlayan taleplerle işbirliği ve ittifak oluşturmalarının önemi üzerinde dururlar (**Güler ve Demirkaya, 2024: 29, 36-9, 41**).

Adil Geçiş Kampanyası yerine Emek-Ekoloji Ortak Zemininde Mücadele

İşçilerin iklim sorununa duyarsız ve çevre politikalarına karşı oldukları miti, gerçeği yansıtmaz (bkz. **Barca, 2024: 83-96**). Avrupa'da iklim değişikliğiyle birlikte şiddeti artan, 2023 yılındaki sıcak hava dalgasında Atina'da tarihi sit alanlarında çalışan işçiler, sağlık riskleri nedeniyle her gün dört saat grev yaptılar. Roma'da atık işçileri, sıcaklığın tepe noktasına çıktığı dönemlerde çalışmaya zorlanırlarsa greve çıkacaklarını duyurdular. Yine İtalya'da toplu taşımada çalışan işçiler klimalı araçlar talep ettiler, pil fabrikasında çalışan işçiler aşırı sıcaktan oksijensiz kalma koşullarında çalışmak zorunda bırakılırlarsa greve çıkacaklarını ilan ettiler (**Dale, 2024**). Bunlar iklim/ekoloji mücadelesi ve sınıf mücadelesi arasındaki bağlara ve kesişimlere örnektir. Türkiye için de benzer talepler ortak mücadele konusu edilebilir.

Dünyadan işçilerin mücadelesine başka örnekler de verilebilir. İtalya'nın Floransa kentinde GKN Driveline şirketi, 2021 Temmuz ayında araba aksı fabrikasını kapatacağını duyurunca işten çıkarılacak

400'den çok işçi GKN Fabrika Kolektifi olarak tesisi işgal eder. Kolektif, iklim adaleti hareketiyle işbirliği kurarak fabrikanın toplu taşıma sistemleri üretimi için uyumlu kılınarak varlığını sürdürmesini talep eder. İşçilerin bu çabası, binlerce kişinin sokak gösterilerinde seferber edilmesini sağlar. Kolektifin talepleri reddedilse de işgal kesintisiz olarak 2024 yılında da sürdürülür. İşçiler, planın yaşama geçirilmesi için gerekli bütçenin yarıdan çoğunu toplamayı başarırlar. Böyle bir örnekle işçiler, bugüne değin "yukarıdan ekolojik geçiş" in başarısızlığı karşısında, işyeri ve yerel topluluk arasında ittifak kurularak "aşağıdan ekolojik geçiş" in mümkün olduğunu vurgularlar (**Feltrin ve Leonardi, 2023**).

Türkiye'de emekçilerin ve sendikaların ekoloji ve iklim sorunu konusunda güçlü biçimde olumlu pozisyon aldığı örnekler bulmak kolay olmayabilir. Bununla birlikte, emekçi sınıflar için tek, uygun ve gerekli iklim siyasetinin adil geçiş olduğu da söylenemez. Buraya kadar sunduğum gerekçeler nedeniyle, emekçiler adil geçiş yaklaşımına mahkum edilemez. Nitekim, işçilerin adil geçiş hakkı gerekçelerle sıcak bakmadıklarına ilişkin yukarıda andığım veriler de göz ardı edilemez. Kaldı ki, Türkiye'de adil geçiş yerine emekçilerin sınıfsal çıkarına uygun ekoloji siyasetleri örnekleri var. Polen Ekoloji Kolektifi (www.polenekoloji.org), Umut-Sen (www.umut-sen.org), emek ve ekoloji bağıni sınıfsal zeminde kuran başarılı iki örnek. Yine, Aliağa'da asbestli gemi sökümüne karşı, emek, ekoloji, meslek örgütleri ve partilerin mücadelesi, emek-ekoloji siyasetinin olanaklı olduğunu gösteren örneklerden bir başkası.

İşçilerin güvenini kazanmak, ekoloji ve iklim mücadelesinin öznesi olarak ön safta yer almasını sağlamak için en uygun yaklaşım adil geçişse, şöyle bir açmaz var demektir. "Tesis kapatılınca işsiz kalacaksınız ama sorun yok, girişimci olmanız için kredi, yeni işlerin gerektirdiği beceriyi elde etmeniz için eğitim, emekliliği gelenler için emeklilik haklarınız olacak." Yalnızca asgari düzeyde geçimini sağlamak için yaşamını tehlikeye atarak ücretli işte sömürülen işçilere adil geçişle vaat edilen gelecek bu kadarla sınırlıdır.

İşçilerle birlikte iklim ve ekoloji mücadelesini genişletmek için ilk yapılacak iş, kapitalist düzeni berkiten adil geçiş kampanyası yürütmek değil, sermayeyi ve devleti, iklim sorununun gerçek sorumluları olarak toplumsal mücadelenin konusu haline getirmektir. İklim krizinin iktisadi, mali ve cezai yükünün üzerlerine yüklenmesi gerekenler, emekçiler değil şirketlerdir. Yani sıra, işçilerin ve sömürülen, ezilen kesimlerin sosyo-ekolojik sorunların mağduru olmalarına son verecek talepler için mücadele yükseltilebilir. Bu konuda talep, eylem, öneriler repertuarı geniştir (**örneğin, Kazma Bırak, 2020; Çoban, 2021: 149-51, Çoban, 2022: 101-150; Odman,**

2021; İklim Adaleti Koalisyonu, 2024). Gerçekten de "adil geçişin önümüze konan içeriği bir kenara atılarak birleşik mücadelenin kendi programını, hedeflerini, stratejisini ve taktiklerini geliştirmesinin zamanı gelmiştir. Emek-ekoloji birleşik hareketi, toplumsal mücadeleyi yükselterek iklim politikasına kendi mührünü basmak zorundadır" (**Çoban, 2021: 150**).

Emek ve ekoloji mücadelelerinin, egemen söylemin onları birbirlerine karşı nasıl sunduğundan farklı olarak, her birinin diğerinin sorunlarını ve taleplerini kavramasını ve bunları ortaklaştırmalarını sağlamak için buluşmasına gereksinim duyuluyor. Birbirlerinin eylem alanları, bu gibi buluşmaların uygun fırsatlarıdır. Yukarıda gördüğümüz sendika temsilcilerinin işçi sınıfının taleplerinin ekoloji mücadelesince gözetilmesi beklentisinin izdüşümü olarak ekoloji mücadelesinin de taleplerinin sendikalar tarafından gözetilmesi beklentisi içinde olduklarını öngörmek yanlış olmasa gerek. Emek ve ekoloji mücadelelerinin ortak talep ve eylem konuları, başta sendikalaşma olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılması, sendikalı oldukları için işten atılanlarla, madden kapandığı için işini kaybedenlerle, tarlası termik, rüzgar, jeotermal vb. enerji santrali kurulmak üzere acele kamulaştırma kararıyla elinden alınan köylülerle birlikte eyleme geçme, işçi sağlığı, iş güvenliği mevzuatının eksiksiz uygulanması talepleri, aşırı sıcakta fabrikada, tarlada, sokakta çalışmaya karşı geliştirilen talepler, işyerleriyle birlikte eşzamanlı olarak işçi mahallelerinde ya da tesisin yanındaki köylerde oluşan kirliliğe karşı etkinlikler, aynı zamanda geçim ve yaşam araçları olan ekolojik varlıklar için direnişe geçen köylülerin taleplerinin sendikalarca sahiplenilmesi gibi geniş bir alana yayılır. Herhangi bir nedenle kapanacak bir işletmenin tesislerinde ve arazisinde yeni bir ekolojik iktisadi üretim etkinliğinin işçilerin yönetimi ve denetimiyle gerçekleştirilmesi için emek-ekoloji birleşik mücadelesi örgütlenebilir. Yaşamsal gereksinimleri karşılayan mal ve hizmetlerin faturalarını ödememe, ücretsiz su, ücretsiz elektrik, ücretsiz toplu taşıma, ücretsiz sağlık hizmeti, ücretsiz internet, ücretsiz eğitim, ücretsiz çocuk ve yaşlı bakımı, okul çocuklarına ücretsiz öğle yemeği talep eden emek-ekoloji birleşik kampanyaları yapılabilir. Bunlar, emek gücünün yeniden üretimiyle ekolojik ve toplumsal koşullar arasındaki bağlantı noktalarıdır. Emekçilerin, köylülerin, işsizlerin ve emeklilerin çok büyük çoğunluğu, anılan temel gereksinimleri karşılamaktan uzaktır. Temel gereksinimlerin ücretsiz karşılanması talebi, siyasal, sendikal, ekolojik mücadele içindeki kitleleri ortak paydada buluşturacağı gibi, kapitalizmde meta üretiminin daraltılmasını hedefleyerek toplumsal ve ekolojik eşitliğin ve adaletin sağlanmasının ilk adımlarının atılması olacaktır. Açlığın, yoksulluğun, işsizliğin, iş

cinayetlerinin, tarımdaki çöküşün, hava kirliliğinin, şebeke suyunun içilememesinin ve işçi çocuklarının beslenme çantalarının boş olmasının sınıfsal ekolojik sorunlar olduğu vurgulanarak emek ve ekoloji ortak mücadelesi örülebilir.

Sonuç

Adil geçiş, iklim politikalarının uygulanması sürecinde işini yitirenlerin arkada bırakılmaması, toplumsal bir dönüşüm vaadi/programı olarak ilk anda kulağa hoş gelebiliyor. Bu vaade inananlar olabiliyor. Bu yazıda ulaşılan bulgular ise adil geçiş programı içinden toplumsal dönüşüm tavşanı çıkarmanın işçi sınıfı bakımından boş bir hayal olduğunu göstermiştir. Türkiye’de resmi politika belgelerinde, STK yayınlarında ve sendikal raporlarda dolaşıma sokulan somut öneriler, işçiler için köklü bir dönüşüm öngörmüyor. Kaldı ki, işçiler toplumsal bir dönüşümü gerçekleştirecek etkin siyasal özne olarak değil adil geçiş sürecinin edilgen, beceri yoksunu, uyumsuz aktörü olarak niteleniyor. Belgeleriyle gördük ki, sözü edilen yayınların ortak noktalarından birisi, adil geçiş sürecine işçilerin uyum sorununun bulunduğu öne çıkarıyor olmaları. Ne devlet ne de şirketler değil de uyumsuz işçiler, iklim politikasının yaşama geçirilmesini engelleyen bir bahane olarak sunuluyor demektir bu. Çünkü uyumu vurgulayan o mantığa göre, işçilerin uyum sorunu giderilecek ki iklim politikası araçları başarıya ulaşabilsin! Uyum sorununun giderilmesi içinse işçilere beceri kazandırılması önerilmektedir. Ama emek gücünün beceri yetersizliği, üretim planlamasına dayanmayan ve karbonsuzlaştırma takvimi öngörmeyen biçimde, kendiliğinden, öylesine, genel geçer bir doğruluğu gibi kabul edilir. Hangi üretimde, nerede, ne zaman, hangi becerilere sahip emek gücü gereksinimi hesaplanmamış olduğu halde, beceri kazanması beklenen işçilerin adil geçişte istihdamla ödüllendirileceği vaat edilmektedir. Dolayısıyla adil geçiş, “beceri kazandırma”, “yeşil işler” vb. somut öneriler bakımından da işlemeyen bir program.

İncelenen yayınlardaki bir başka ortak nokta, adil geçişin işçilere kariyer koçluğu programı olarak önerilmesidir. Yazıda ayrıntıları belirtildiği gibi, kariyer koçluğu programı olarak kabul edilmiş, kapanacak işyerinde işlerini yitirecek işçileri istihdam için birbirleriyle rekabete soktuğu, daha önemlisi ülkedeki bir bütün olarak işçi sınıfını böldüğü için işçilerin sınıf dayanışması ve tarihsel özne olarak müdahale olanağını da ortadan kaldıran.

İşçilerle ilgili kavrayış böyleyken sermayeye karşı tutumun nasıl olduğu, adil geçiş yaklaşımının işçilerle sermaye arasındaki sınıfsal ilişkide nerede konumlandığının göstergesidir. Resmi politika belgelerinde ve STK raporlarında şirketlerin iklim değişikliğinin gerçek sorumluları olduklarına ilişkin bir değerlendirilmeden özellikle kaçınılmaktadır. Devletin, iklim politikaları belirleme ve yaşama geçirme bakımın-

dan yıllardır ayak sürüdüğü de bilinen bir gerçektir. Türkiye’de iklim krizindeki sorumluluğu ve yükümlülüğü gözlerden kaçırılan sermaye ve devletle birlikte STK’lerin oturduğu masaya çağrılan sendikalara, sosyal diyalog önerilmektedir. İşçileri sendikalar ve STK’ler eliyle ve sosyal diyalogla sermaye düzeninin adil geçiş trenine bindirmeye çalışmak, sınıf mücadelesini yükseltmek olarak değerlendirilemez. Çünkü, gerekçelerini yukarıda gördük ki, işçiler bakımından sosyal diyalog olanaksızdır, işçi sınıfı sermayeyle devletin sırt sırta verdiği masada konuşa konuşa taleplerinin gerçekleşmesini temenni edemez. Sermayeye devlet işçi sınıfının ve ekoloji direnişinin dost paydaşları değil, mücadele ettiği egemen güçlerdir.

Sermaye ve devlet bloğunun yarattığı iklim değişikliğinin ve iklim politikalarının yükünün, emekçilerin sırtına yüklenmesi kabul edilemez. Bu yük bindirildikçe emekçi sınıflar sosyo-ekolojik eşitlik ve adalet talebini daha gür, kararlı ve birleşik mücadeleyle yükseltecekler. O talebin adil geçiş programıyla gerçekleşeceği beklentisi yaratmak, emekçi sınıfların çıkarlarıyla bağdaşır değildir. İşçi sınıfı uzlaşmaz karşıtı olan sermayeye ve kapitalist devlete sosyal diyalogla değil, yalnızca sınıf mücadelesiyle taleplerini kabul ettirebilir. İşçiler sınıf mücadelesiyle, grevle, direnişle, ayrıca ekoloji ve öteki toplumsal hareketlerle yapacağı ittifaklarla ve ortak kitlesel eylemlerle, “üreten biziz yöneten de biz olacağız” hedefiyle, emek-ekoloji bloğunun kendi taleplerini kendisi gerçekleştirir.

Notlar

Bu yazıyı, Ekoloji Birliği’nin 19 Temmuz 2024 tarihinde düzenlediği çevrim içi toplantıda yaptığım sunuştan oluşturdum. Toplantıyı düzenleyenlere ve tartışmaya katılanlara teşekkür ederim.

Kaynakça

- Abanus, Y. E.** (2022) “Üzerine Düşünülmesi Gereken Bir Zemin: Adil Dönüşüm,” *Beyond.İstanbul (Mekanda Adalet ve İklim Krizi temalı) Sayı 13*: 95-101.
- AGEP,** Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubu, “3. Toplantı Notu,” 3 Mayıs 2023, <https://www.csgb.gov.tr/media/92465/3-agep-toplantı-notu.pdf>
- Akgül, O.** (2022) “Adil Dönüşüm: İklim Krizinden Sağ Çıkmanın Politikası,” *D. Bayındır ve M. Yıldırım (Der) Ekoloji: Bir Arada Yaşamın Geleceği, İstanbul: Tellekt*, 91-107.
- Aksoy, H. vd.** (2023) *Net Sıfır 2053: Enerji Sektörü İçin Politikalar*, İstanbul: SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi.
- Barca, S.** (2024) *Workers of the Earth: Labour, Ecology and Reproduction in the Age of Climate Change*, Londra: Pluto Press.
- Bejar-Garcia, C.** “France’s Yellow Vest Movement and the Global Debate on Climate Change,” *Harvard International Review*, 27 Nisan 2020, <https://hir.harvard.edu/frances-yellow-vest-movement-and-the-global-debate-on-climate-change/>
- Bilgin, E.** “İşçilerin 500 Firması,” *Evrensel Gazetesi*, 8 Temmuz 2024, <https://www.evrensel.net/haber/522705/iscilerin-500-firma-si?s=08>
- CAN Europe** (Avrupa İklim Eylem Ağı), *Vizyon Belgesi – Adil Dönüşüm: Kapsayıcı Sürdürülebilir ve Dirençli Bir Toplum İçin Adil Geçiş Süreçlerine Yol Göstermek*, Mayıs 2021, https://caneurope.org/content/uploads/2021/05/Turkish-VISION-DOCUMENT_Just-Transition_May2021.pdf
- CAN Europe,** (2019) *İklim Dostu Bir Ekonomiye Adil Dönüşüm Nasıl Gerçekleşebilir? Fosil Yakıt Merkezli Enerji Üretiminden*

- Düşük Karbonluya Adil Geçişin Örneklerle Açıklanması, https://www.caneurope.org/content/uploads/2019/12/TR_JTbriefing_Final_16.12.pdf
- Climáximo**, "Disarmament: Disable All Weapons," erişim 3 Temmuz 2024, <https://www.climaximo.pt/disarmament-disable-all-weapons/>
- Çalışma Genel Müdürlüğü**, "Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubu (AGEP) Çalışmaları," Ocak 2023, <https://www.csgb.gov.tr/media/92455/agep-faaliyet-sunumu-icg-koordinasyon-toplantisi.pdf>
- Çelik, O.** "Türkiye'de Ortalama Kâr Oranı, Kâr Kütlesi, Sermayenin Organik Bileşimi, Artı Değer Oranı: 1990-2022", 14 Eylül 2022, <http://etha48.com/haberdetay/olcay-celik-yazdi-turkiyede-ortalama-kar-orani-1990-2022-164797#>
- Çoban, A.** (2022) İklim Krizi Nasıl Çözülür? Kapitalist ve Ekosyalist Çözüm Stratejileri, İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Çoban, A.** (2021) "Adil Geçiş: Emek ve Ekoloji Mücadeleleri İçin Mayıs Tarlası," Madencilik Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Polen Ekoloji ve Ekoloji Birliği, 135-153, <https://www.polenekoloji.org/wp-content/uploads/2021/10/MAdencilikSempKitabi.pdf>
- Dale, G.** "Green Class Struggle: Workers and the Just Transition," *Green European Journal*, 12 Haziran 2024, <https://www.greeneuropeanjournal.eu/green-class-struggle-workers-and-the-just-transition/>
- De Mond, N.** "Italy: RiMaflow, An Exemplary Workers' Struggle of the 21st Century," 22 Ekim 2018, <https://www.cadm.org/Italy-RiMaflow-an-exemplary-workers-struggle-of-the-21st-century>
- Eden, S.** "Deviations and the Climate Justice Movement: In Search of a Winning Strategy," 1 Temmuz 2024, <https://znetwork.org/znetarticle/deviations-and-the-climate-justice-movement-in-search-of-a-winning-strategy/>
- European Agency for Safety and Health at Work**, (2023) "Occupational Cancer Risk Factors in Europe – First Findings of the Workers' Exposure Survey".
- Feltrin, L., Leonardi, E.** "Working-Class Environmentalism and Climate Justice: The Challenge of Convergence Today," 15 Şubat 2023, <https://projectpppr.org/populisms/working-class-environmentalism-and-climate-justice-the-challenge-of-convergence-today-#>; Türkçesi, "İşçi Sınıfı Çevreciliği ve İklim Adaleti: Ortaklaşmanın Gerekliği," 14 Temmuz 2023, <https://www.polenekoloji.org/isci-sinifti-cevreciligi-ve-iklim-adaleti-ortaklasmanin-gerekligi/>
- Greenpeace Akdeniz**, (tarihsiz) "Yeşil Adil Dönüşüm Manifestosu," erişim 20 Ağustos 2024, <https://www.greenpeace.org/turkey/greenpeace-akdeniz-yesil-adil-donusum-manifestosu/>
- Güler, C., Demirkaya, S.** (2024) Sendikalar ve Adil Geçiş: Mevcut Durum, Potansiyel ve Kısıtlar, DİSK ve CAN Europe Yayını.
- Harvey, F., Ambrose, J., Barkham, P.** "There'll be No Countryside Left: Opposition to Pylons Puts UK Carbon Targets at Risk," *the Guardian*, 3 Ağustos 2024, https://www.theguardian.com/environment/article/2024/aug/03/therell-be-no-countryside-left-opposition-to-pylons-puts-uk-carbon-targets-at-risk?CMP=tw_t_a-environment_b_gdneco&s=08
- Hazard's Campaign**, (2018) "Organising Demands," https://www.hazardscampaign.org.uk/wp-content/uploads/2018/10/HazCamp_discussiondoc18.pdf
- IndustrialAll Global Union**, "What is Just Transition?" erişim 12 Temmuz 2024, <https://www.industrialall-union.org/a-just-transition-to-sustainability>
- International Labour Organization**, (2015) Yeşil Ekonomide İnsana Yakışır İşler: Türkiye'den İyi Örnekler Vaka Çalışması, Ankara: ILO Office for Turkey.
- ITUC**, International Trade Union Confederation websitesi, Just Transition Centre, <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre>
- ITUC**, Climate Justice: There Are No Jobs on a Dead Planet, 18 Mart 2015, <https://www.ituc-csi.org/ituc-frontlines-briefing-climate>
- İklim Adaleti Koalisyonu**, "Emek Hareketi ve Ekoloji Hareketinin Yakınlaştırılması için Emek – Ekoloji Tutum Metni," 14 Şubat 2024, <https://iklimadaletikoalisyonu.org/ayin-sonu-dunyanin-sonu-ayni-sorumlular-ayni-mucadele/>
- İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)**, (2024) Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.
- İklim Şurası 2022 – Komisyon Tavsiye Kararları**, (2022) Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.
- İSO**, İstanbul Sanayi Odası, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2023," 26 Haziran 2024, <https://www.iso500.org.tr>
- Just Transition Research Collaborative**, (2018) Mapping Just Transition(s) to a Low-Carbon World, Cenevre, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD).
- Kayguz, E.D., Atiyas, I., Polat, B.** (2023) Türkiye Sanayisinin Bugününe Bakış ve Öneriler, İstanbul: TÜSİAD.
- Kazma Bırak**: Fosil Yakıtları Yeralında Bırak, İklim Felaketini Durdur! 25 Eylül 2020, <https://www.kazmabirak.org>
- Kurum, M.** (2024) "Bakan Kurum COP29'da Türkiye'nin İklim Vizyonunu Paylaştı," 13 Kasım 2024, <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-cop29-da-turkiye-nin-iklim-vizyonunu-paylasti-bakanlik-faaliyetleri-40361>
- Lajoie-O'Malley, A.** (2024) "On Being an 'Oil and Gas Worker': Dominant Discourse, Self-representation, and Canada's Energy Future," *Environmental Politics*, 2 Temmuz, <https://doi.org/10.1080/09644016.2024.2373600>
- Levy, B. S., Roelofs, C.** (2019) "Impacts of Climate Change on Workers' Health and Safety," *Oxford Research Encyclopedias, Global Public Health*, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190632366.013.39>
- Malm, A.** (2016) Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming, Londra ve New York: Verso.
- Odman, A.** (2023) "Arzu ve Eylem Arasında Amel Köprüsü: EmEkoloji Mücadeleleri," *Birikim*, Sayı 406-407: 152-163.
- Odman, A.** (2021) "Emek ve Ekoloji Gündeminin Ortaklığı: Al-Yeşil Gündem ve Eylem Hatları," Madencilik Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Polen Ekoloji ve Ekoloji Birliği, 154-167.
- On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)**, Resmi Gazete, Sayı 32356 (Mükerrer), 1 Kasım 2023.
- Orta Vadeli Program 2024-2026**, Resmi Gazete, Sayı 32301 (Mükerrer), 6 Eylül 2023.
- Orta Vadeli Program 2025-2027**, Resmi Gazete, Sayı 32653 (Mükerrer), 5 Eylül 2024.
- Özenç, B.** (2022) Enerji Dönüşümünde Ana Eksen: Adil Dönüşüm – Tanımlar, Prensipler, Uygulamalar ve Türkiye'deki Durum, İstanbul: SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi.
- Özenç, B., Aşık, G.** (2024) Adil Dönüşüm ve Bölgesel İstihdam: Türkiye İçin Politika Seçenekleri, İstanbul: SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi.
- Pepper, D.** (1993) Eco-socialism: From Deep Ecology to Social Justice, Londra ve New York: Routledge.
- "Sarı Yelekler'in Siyasal Programı – 42 Talep," Çev. A. Tayla, 3 Aralık 2018, <https://birartibir.org/42-talep/>
- Social Progress Imperative**, "2023 Just Transition Score," erişim 29 Haziran 2024, <https://www.socialprogress.org/2023-just-transition-score/>
- Stechemesser, A. vd.**, (2024) "Climate Policies that Achieved Major Emission Reductions: Global Evidence from two Decades," *Science*, Sayı 385(23 Ağustos): 884-892.
- Tasini, J.** (2022) A Trade Union Guide of Practice for a Just Transition, IndustriAll Global Union, 2022.
- Türkiye Ulusal Enerji Planı**, (2022) Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.
- Uncu, A. B.** (2023) Kömürün Ötesinde Milas, Kardok, Milas Kent Konseyi, CAN Europe, İklim İçin 350 Derneği.
- Walker, R.** "Eco-pioneers in the 1970s: How Aerospace Workers Tried to Save Their Jobs – and the Planet" *the Guardian*, 14 Ekim 2018, <https://www.theguardian.com/film/2018/oct/14/lucas-aerospace-1970s-plan-documentary-eco-pioneers>
- WMO, World Meteorological Organisation**, (2024) State of the Global Climate 2023, Cenevre.
- Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu**, (2023) Yıllık Faaliyet Raporu 2023, Ankara: Ticaret Bakanlığı.
- Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu**, (2023a) "Ekler" (TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB, TÜRKONFED, İSO, TİM, OSBÜK tarafından yürütülen faaliyetler), <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/yesil-mutabakat-eylem-planı-ve-calisma-grubu/yesil-mutabakat-calisma-grubu-yillik-faaliyet-raporlari/ymcg-2023-yili-faaliyet-raporu>
- Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021**, (2021) Ankara: Ticaret Bakanlığı.
- Yılmaz, M.** X platformunda @meeeeeneksee hesabında paylaşılan zincir, 2 Ağustos 2024, <https://x.com/meeeeeneksee/status/1819462910986670151>